

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutus

Niina Bogdanoff
Airi Räsänen

AISTISALKKU

Opinnäytetyö
Toukokuu 2020

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2020
Sosiaalialan koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät
Niina Bogdanoff, Airi Räsänen

Nimeke
Aistisalkku

Toimeksiantaja
Honkalampi-keskuksen päivätoiminta

Tiivistelmä

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tukea vaikeavammaisten toimintakykyä ja vuorovaikutustaitoja aistityöskentelyn avulla. Aistityöskentely tarjoaa elämyksellisyyttä ja vahvistaa osallisuutta kehitysvammaisen arjessa. Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena oli toteuttaa Honkalampi-keskukselle aistityöskentelyyn tarkoitettu työvälinepaketti, joka mahdollistaa myös toimipaikan ulkopuolella toteutettavan ohjauksen. Honkalampi-keskus tarjoaa palveluja Siun Soten alueen kehitysvammaisille asiakkaille.

Toteutimme opinnäytetyön tuotoksena toimipaikan päivätoimintaan aistisalkun, joka sisältää välineitä ja harjoitteita aistityöskentelyyn sekä tuettuun kommunikaatioon. Selvitimme tarvittavat työvälineet salkkuun havainnoimalla toimipaikassa toteutettuja aistituokioita. Kirjasimme havaintojamme kenttäpäiväkirjaan ja refleктоimme havainnoimaamme toistemme sekä opinnäytetyömme yhteyshenkilöiden kanssa. Kävimme dialogista keskustelua salkkuun tarvittavista välineistä sekä niiden valitsemisen kriteereistä Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan ohjaajien kanssa.

Aistisalkku toimii työvälineenä aistituokioiden ohjauksessa ja suunnittelussa. Aistisalkku mahdollistaa myös uuden työntekijän perehdyttämisen aistityöskentelyyn, sillä välineitä ja harjoitteita on helppo soveltaa käytettäväksi erilaisissa aistituokioissa.

Kieli
suomi

Sivuja 52
Liitteet 6
Liitesivumäärä 8

Asiasanat

kehitysvammaisuus, aistityöskentely, aististimulaatio, osallisuus, tuettu kommunikaatio

THESIS
May 2020
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors
Niina Bogdanoff, Airi Räsänen

Title
Multisensory case

Commissioned by
Honkalampi Center Daytime Activity Unit

Abstract

The purpose of our functional thesis is to support the functional capacity and communication skills of the disabled people through multisensory work. Multisensory work supports the experiences of inclusion and provides variety of experiences in the daily life. As a result of the thesis we created a multisensory case that includes a set of tools for sensory stimulation. The implementation of the case was done in Honkalampi Center where the case supports the multisensory work among disabled people. As Honkalampi Centre provides services for developmentally or intellectually disabled people in multiple locations, we designed the case so that it allows easy transportation.

The need assessment of the sensory stimulation tools for the multisensory case was done by observing the sensory stimulation activities performed at the Honkalampi Center Daytime Activity Unit. The employees of Honkalampi Center were also consulted on the criteria for the tools and they participated in the selection process of the necessary tools. Observation and reflection were the main learning methods used in this study throughout the process. Our observations were systematically documented in learning diaries. A significant input to the content was also received through discussions with the staff of the Honkalampi Center.

Through the selection of tools and exercises, the multisensory case supports the planning and executing multisensory work. Multisensory case can also be used for orientation of employees that are new to multisensory work.

Language

Finnish

Pages 52

Appendices 6

Pages of Appendices 8

Keywords

disability, inclusion, multisensory work, sensory stimulation, supported communication

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Kehitysvammaisuus	6
2.1	Vaikean kehitysvammaisuuden määrittely	6
2.2	Lainsäädäntö, osallisuus ja oikeudet	7
2.3	Kommunikaatio ja vuorovaikutuksen tukeminen	10
3	Aistit ja aistityöskentelyn menetelmiä	12
3.1	Aistisäätelyn häiriöt ja aistikokemukset kehitysvammaisilla	13
3.2	Snoezelen menetelmä	15
3.3	Basaalstimulaatio	16
4	Aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä	16
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	19
6	Toimipaikan esittely	20
7	Toiminnallisen opinnäytetyön prosessia ohjaava menetelmä	21
8	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat	23
8.1	Havainnointi ja kenttäpäiväkirja	24
8.2	Dialoginen keskustelu	24
8.3	Reflektio	25
9	Toiminnallisen opinnäytetyön toteutus	26
9.1	Aloituskvaihe	26
9.2	Suunnittelu- ja esivaihe	27
9.3	Työstövaihe	30
9.4	Tarkistus- ja viimeistelyvaihe	32
10	Aistisalkku	33
10.1	Oma arviointi	35
10.2	Toimipaikan arviointi	37
11	Pohdinta	39
11.1	Luotettavuus ja eettisyys	41
11.2	Ammatillinen kasvu	43
11.3	Rahoitus	47
11.4	Jatkotutkimus- ja kehittämisideoita	47
	Lähteet	49

Liitteet

Liite 1	Aistisalkku ja välineet
Liite 2	Loruja
Liite 3	Toiminnalliset harjoitteet
Liite 4	Nalle-tarinat
Liite 5	Kyselyrunko opinnäytetyön arviointia varten
Liite 6	Huolto-ohjeet

1 Johdanto

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tukea kehitysvammaisten aistikokemuksia ja osallisuutta aististimulaatioon tarkoitetun aistityövälinesalkun avulla. Aististimulaatio ylläpitää ja edistää kehitysvammaisen toimintakykyä. Sen avulla voidaan lisätä asiakkaan vuorovaikutusta ympäristön kanssa ja tuottaa osallisuuden kokemuksia sekä elämyksellisyyttä kehitysvammaisten arjessa.

Opinnäytetyömme toimeksiantajana oli Honkalampi-keskuksen päivätoimintayksikkö. Toteutimme opinnäytetyömme toiminnallisena tuotoksena aistityöskentelyn työvälineitä sisältävän aistisalkun Honkalammen päivätoiminnan ohjaajien käyttöön. Tuotos mahdollistaa työntekijöille kenttätyönä tapahtuvan aistityöskentelyn, sillä yhtenä toimeksiantajan asettamina kriteereinä olivat aistisalkun helppo- ja monikäyttöisyys myös Honkalammen päivätoiminnan ulkopuolisessa työskentelyssä.

Opinnäytetyömme tietoperustassa avaamme ICD-luokituksen mukaisen vaikean kehitysvammaisuuden määritelmän. Määrittelemme teorian kautta osallisuutta kehitysvammaisen arjessa, kehitysvamma palveluita turvaavaa lainsäädäntöä sekä tuettua vuorovaikuttamista ja välineitä sen toteuttamiseksi. Tietoperustassa käsittelemme myös aisteja, aistisäätelyn häiriöitä ja aistityöskentelyn menetelmiä.

Käytimme opinnäytetyössämme prosessia ohjaavana menetelmänä konstruktivistista mallia. Tiedonkeruun ja osallistamisen menetelminä käytimme osallistuvaa havainnointia, dialogista keskustelua ja reflektiota. Tuotoksen arvioinnissa havainnoimme aistisalkun toimivuutta simuloimalla aistituokion, jossa käytimme salkun välineitä ja harjoitteita. Oman arvioinnin lisäksi keräsimme ryhmäkeskustelun avulla palautetta työntekijöiltä työvälineiden toimivuudesta. Pohdinnassa tarkastelemme työmme toteutuksen toimivuutta ja ammatillista kasvuamme reflektion avulla. Käsittelemme myös keskeisiä opinnäytetyömme eettisiä näkökulmia, rahoitusta ja jatkokehitysmahdollisuuksia.

2 Kehitysvammaisuus

Vammaispalvelulain mukaan vammaisella tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä haasteita arjessa selviytymisessä vamman tai sairauden vuoksi (Töytäri & Kantonen 2016, 351). Kehitysvamma voi ilmentyä sosiaalisissa, kielellisissä, motorisissa ja älyllisissä taidoissa, itsenäisessä toiminnassa, tarkkaavaisuudessa sekä asioiden hahmottamisessa (Arvio & Aaltonen 2011, 12).

Kehitysvammaisella on pitkäaikaisia älyllisiä, ruumiillisia tai aistitoimintoihin liittyviä vammoja, jotka voivat estää esimerkiksi tasavertaisen osallisuuden yhteiskuntaan. Kehitysvammaisuus voi johtua esimerkiksi perinnöllisistä syistä, raskauden aikaisista ongelmista tai kehitysiässä tulleesta sairaudesta tai vammasta. Kehitysvammaisuuteen vaikuttaa myös henkilön omakohtainen kokemus omasta tilastaan, joka voi olla hyvinkin yksilökohtainen. Kehitysvammaisuus vaikuttaa jokaisen elämään eri tavalla eikä sitä välttämättä huomaa päällepäin. Jokaisella yksilöllä on omat vahvuudet ja kyvyt, joita pystytään vahvistamaan asiakkaalle sopivien tukitoimien avulla. Tukitoimet mahdollistavat uusien asioiden oppimisen ja niissä tapahtuvan kehittymisen. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 15—21.)

2.1 Vaikean kehitysvammaisuuden määrittely

Maailman terveysjärjestön (WHO) kansainvälisessä ICD10-luokituksessa älyllistä kehitysvammaisuutta sanotaan tilaksi, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on puutteellinen tai estynyt. Kehitysvammaisuuden eri tasoja on ICD10:n mukaan neljä: lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä kehitysvamma. Yksilön kanssa toimiessa tarkastellaan nykyhetken toiminnan tasoa, sillä älylliset kyvyt ja sosiaalinen toimintakyky voivat tuettuna muuttua tai kohentua lähtötasostaan. (Kaski ym. 2012, 16.)

Vaikeavammaisella henkilöllä on vamman tai sairauden vuoksi liikkumisessa ja omatoimisessa suoriutumisessa erityisiä vaikeuksia, jotka ilmenevät elämän ta-

vanomaisissa toimintaympäristöissä (Töytäri & Kanto-Ronkanen 2016, 351). Vaikeasti kehitysvammaisilla ihmisillä voi olla vaikea-asteinen neliraajahalvaus, vaikea liikuntavamma sekä laajoja kommunikoinnin vaikeuksia. Nämä vaikeudet liittyvät usein puheen tuottoon ja ymmärtämiseen. Lisäksi vaikeaan kehitysvammaan voi kuulua psykiatrisia häiriöitä, epilepsiaa, autistisia piirteitä, käyttäytymisongelmia ja asteittain vaikeutuvia sairauksia. (Arvio & Aaltonen 2011, 16.)

Vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat heidän elämänsä ajan jatkuvaa tukea ja ohjausta arjessa. Liikkumisen ja kommunikaation haasteet ovat vaikeita ja kuntoutus voi olla vaativaa. Kuntoutuksen tavoitteina ovat päivittäisiä toimia ylläpitävien taitojen harjoittaminen ja opettelu, kuten kommunikaation ja liikkumiseen liittyvien perusvalmiuksien kehittäminen. (Kaski ym. 2012, 21.)

Vaikeavammaisten arjen aktivointia pyritään mahdollistamaan erityismenetelmin. Hyvin usein vastavuoroiseen vuorovaikutukseen sekä asiakkaan tarpeiden ymmärtämiseen tarvitaan erityisosaamista. (Arvio & Aaltonen 2011, 22.) Monivammaisuus on hyvin tavallista vaikeavammaiselle. Monivammaisuuteen kuuluu kehitysvammaisuuden lisäksi erilaisia toimintakykyä heikentäviä lisävammoja ja sairauksia elämänkulun aikana, esimerkiksi liikuntavamma tai aistivamma. (Kaski ym. 2012, 23.)

2.2 Lainsäädäntö, osallisuus ja oikeudet

Yhdistyneet kansakunnat hyväksyivät vuonna 2006 vammaisten henkilöiden oikeuksista yleissopimuksen, joka on ollut kansainvälisesti voimassa vuodesta 2008 (Kuosma 2011,14). Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 2016 (Suomen YK-liitto 2019). YK:n yleissopimus takaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden perusvapauksiin ja ihmisarvoon. Sopimuksen periaatteita ovat esimerkiksi itsemääräämisoikeus, syrjimättömyys, osallisuus yhteiskuntaan, vammaisuuden moninaisuuden kunnioittaminen ja tunnustaminen, esteettömyys, mahdollisuuksien yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo. (27/2016.)

Suomessa kehitysvammaisten erityishuoltolaki takaa palvelut henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on synnynnäisen tai kehitysvaiheessa sairastumisen tai vammautumisen vuoksi heikentynyt eikä tarvittavat palvelut ole saatavilla muun lainsäädännön avulla. Erityishuolto edistää henkilön päivittäistä suoriutumista, toimeentulon mahdollisuuksia ja integroitumista yhteiskuntaan sekä turvaa tarvittavan hoidon ja huolenpidon. Erityishuollon suunnittelu ja valvonta kuuluu aluehallintovirastolle omana toimialueenaan sosiaali- ja terveysministeriön alaisena. (519/1977.)

Vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ovat lain mukaan kunnan vastuulla. Kunnan tulee turvata vaikeavammaisen henkilön subjektiivinen oikeus kuntoutusohjaukseen, sopeutumisvalmennukseen sekä muihin tarpeellisiin palveluihin. Näitä palveluita ovat esimerkiksi kuljetuspalvelut, päivätoiminta, henkilökohtainen apu sekä palveluasuminen. Velvollisuus järjestää palveluasuminen ja henkilökohtainen apu ovat riippuvaisia vammaisen henkilön suoriutumiskyvystä päivittäisissä toimissa. (380/1987.)

Kehitysvammaisen asema on muuttunut ajan saatossa hyväntekeväisyyden kohteesta, potilaan ja kuntoutujan identiteetin kautta itsenäiseksi kansalaiseksi. Tämä on tapahtunut tietoisien ajattelumallin muutoksen ja sosiaalisen tuen avulla. Vammaisten henkilöiden asema on parantunut vuosikymmenien saatossa huomattavasti. Tämä ilmenee palveluiden saatavuutena, esteettömyyden yleistymisenä sekä positiivisena asenneilmapiirinä. Palveluissa ja niiden tarjonnassa on kuitenkin kehittämiskohteita, jotta kaikille vammaisille olisi tarjolla laadukasta ja tasa-arvoista palvelua. (Nurmi-Koikkalainen & Muuri 2016, 368—371.) Palvelujärjestelmää ollaan nykyisin uudistamassa esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksiin vedoten. Vammaisten asumisratkaisuja uudistetaan laitos- ja järjestelmäkeskeisestä ajattelutavasta kohti yksilöllisempiä ratkaisuja. (Niemelän & Brandtin 2008; Salon 2010; Hakalan 2014, 9 mukaan.)

Osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi vaikeavammaisen tulee saada päätösvaltaa omasta elämästään esimerkiksi omissa palveluprosesseissaan. Osallisuuden kokemusta voi vahvistaa kiinnittämällä huomiota vastavuo-

roisessa kommunikaatiossa asiakkaan merkityksellisyyden kokemiseen ja toimijuuden tuntoon. Kunnioittava asiakassuhde lisää asiakkaan ymmärretyksi ja yksilöllisesti kohdatuksi tulemisen kokemusta. Hyvässä asiakassuhteessa asiakas ei ole passiivinen vastaanottava kohde vaan itsenäinen toimija. (Mönkkönen, Kekoni & Pehkonen 2019, 92.)

Pohjoismaissa kehittyi 1960-luvulla normalisaatio malli, jonka periaatteiden mukaisesti vammaisille tarkoitettujen palvelujen tuottaminen ja tarjonta ohjautuvat. Normalisaatio ja inklusio ovat merkittävimpiä vammaispalveluja koskevia toimintaperiaatteita. Niiden tavoitteina on turvata vammaisten henkilöiden tasa-arvo ja ihmisoikeudet. (Asikainen 2015, 17.)

Hyvinvointi, elämänlaatu ja mielekäs arki ovat osa normalisaatiota. Tärkeää on se, että ihmiset saavat itse päättää elämäntavastaan ja valita itse, mikä heille on tärkeää ja hyvää. Jokaisen yksilön tulisi voida osallistua eri toimintoihin aktiivisesti juuri hänelle sopivalla tavalla. Yksilön omaan yhteisöön osallistamisen tarkoituksena on tukea yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vahvistaa vuorovaikutusta hänelle läheisten ihmisten kanssa. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 20—21.) Vammaisen on tärkeää saada kokea ympärillään ihmisten läsnäolo ja löytää toimintaa, johon voi osallistua tarpeen mukaan tuetusti (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 38—39).

Normalisaatiossa ja inklusiossa on keskeistä mahdollistaa vammaisen henkilön merkityksellinen ja täysipainoinen arki. Tämä tapahtuu turvaamalla mahdollisuuksien tasa-arvoisuuden toteutuminen esimerkiksi koulutuksen, vaikuttamisen, palveluiden tai erilaisten kokemusten osalta. Laajalti kyse on tasa-arvosta, ihmisoikeuksista, valinnanmahdollisuuksista, mielipiteenvapaudesta sekä itsemääräämisoikeudesta. Nämä mallit sisältävät ajatuksen kehitysvammaisten oikeudesta tarvitsemaansa tukeen, jotta he voivat integroitua osaksi yhteiskuntaa sen täysipainoisina jäseninä. (Stalker & Robinson 2010, 193—194.)

2.3 Kommunikaatio ja vuorovaikutuksen tukeminen

Vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa on välttämätöntä jokaisen ihmisen kasvulle ja kehitykselle. Ihmiselle on merkityksellistä kokea, että hänen viestinsä ymmärretään oikein ja niihin vastataan asianmukaisesti. Tämän vuoksi vastavuoroisuus asiakkaan ja työntekijän välillä on erityisen tärkeää. Hyvään vuorovaikutukseen kuuluu turvallisuus, luottamuksellisuus, kannustavuus ja tasavertainen kohtelu. Kommunikaatiossa tulisi huomioida jokaisen yksilölliset taidot, tarpeet ja toiveet. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 49—52.) Vaikeavammaisten kanssa kommunikoidessa tärkeässä osassa vuorovaikuttamista ovat kosketus, ilmeet ja eleet sekä toisen osapuolen aktiivinen eleiden tulkinta (Kaski ym. 2012, 21).

Asiakkaan vuorovaikutustaitojen ollessa puutteelliset tai olemattomat on työntekijän toimittava reaktioiden tulkitsijana, jolloin vuorovaikutus rakentuu niille tulkinnoille, joita hän on tehnyt sanattoman viestinnän avulla. Asiakkaan vastauksien havainnointiin ja tulkitsemiseen tulee käyttää aikaa ja eri tahoja. Viestien tulkinnan tueksi voi konsultoida kehitysvammaisen asiakkaan sukulaisia ja ystäviä tai asiantuntijoita, jotka tuntevat asiakkaan entuudestaan. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 48—52.)

Kehitysvammaisten ihmisten kanssa kommunikoidessa tulee ottaa huomioon affektiivinen, eli esitarkoituksellinen kommunikaatio. Sillä tarkoitetaan sisäisten tai ulkoisten ärsykkeiden aikaansaamaa refleksinomaista tahatonta toimintaa. Tällä toiminnalla ei ole sinänsä alun perin kommunikaatiotarkoitusta ja se ilmenee riippumatta siitä, onko paikalla läsnäolijaa vai ei. Tämä voi näkyä muun muassa suun mutristamisena tai pään liikuttamisena. Työntekijän tulisi tunnistaa nämä affektiiviseen kommunikaation reaktiot, koska näillä eleillä asiakas mahdollisesti ilmentää tahtomistaan tai kieltäytymistään. Tällaisessa asiakkaan kohtaamisessa otetaan huomioon vuorovaikutuksen osa-alueet, kuten ääntely, kasvojen ilmeet, katsekontakti, fyysinen kontakti, jäljittely ja vuorottelu. Jäljittelyllä ja vuorottelulla tarkoitetaan esimerkiksi asiakkaan liikkeitten, äänien ja ilmeiden toistamista työntekijän toimesta. Tämä vahvistaa sitä, että asiakas kokee kommunikaation tapahtuvan juuri hänen kanssaan. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 52—53.)

Ihmisten ensisijainen kommunikaation muoto on puhuminen. Puhekyky voi jostain syistä kuitenkin olla puutteellinen tai puuttua kokonaan. Tätä varten on kehitetty erilaisia kommunikaation apuvälineitä esimerkiksi kuulemisen, näkemisen puhumisen ja kirjoittamisen avuksi. (Töytäri & Kanto-Ronkanen 2016, 352—355.) AAC- eli puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointimenetelmillä kehitysvammaiset pystyvät ilmaisemaan itseään. AAC:hen kuuluu erilaisia menetelmiä kuten viittomat, eleilmaisu, kuvat, symbolijärjestelmät ja PCS-kuvat sekä teknologiset kommunikoinnin apuvälineet. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 133—139.)

Apuvälineillä ehkäistään toimintakyvyn heikentymistä. Oikein käytettynä ne tukevat, ylläpitävät ja parantavat käyttäjän toimintakykyä. (Töytäri & Kanto-Ronkanen 2016, 352—355.) Apuvälineet mahdollistavat päivittäisen ympäristön tutkimisen. Tilankäsityksen hahmottamista harjoittaa ulkona ja sisällä tapahtuva erilainen liikkuminen, tilan äänet, hajut sekä valot. Laadun ja määrän käsityksiä mahdollistetaan tutustumalla esineisiin sekä niiden eri ominaisuuksiin. Oman toiminnan syyseuraussuhteita voi kokea liittämällä tietty signaali tiettyyn toimintaan, esimerkiksi mukin tarjoaminen käteen juomista varten. Ajankäsityksen hahmottamista helpottamaan ennakoidaan tapahtumia luomalla selkeä päivärytmi käyttämällä esimerkiksi kuvilla tehtyä päiväjärjestystä. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 21.) Kuvien käyttö kommunikaatiossa perustuu kuvan pysyvyyteen ja tulkitsemisen selkeyteen (Huuhtanen 2001, 48).

Erilaisia menetelmiä, kuten luovia- ja toiminnallisia menetelmiä voidaan käyttää hyvin tehokkaasti kommunikaation sekä vuorovaikutuksen edistämiseen ja aikaansaamiseen. Vuorovaikutusta opitaan arkipäivän toistuvissa tilanteissa, joissa voidaan kehittää myönteistä yhdessäoloa. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 70—71.) Toiminnassa on tärkeää varmistaa, että vammaisen henkilö nauttii omasta osallisuudestaan toimintaan. Vaikeavammaisen henkilön aktivointi ympäristön kanssa vuorovaikutukseen tukee osallisuutta ja estää vammaisen henkilön jäämistä passiiviseksi seuraajaksi. Elinympäristön laajentaminen ja elämänkokemusten rikastuttaminen ovat tärkeitä tavoitteita, joihin tulisi pyrkiä. Hyvin suunniteltu ja tuettu aktiivinen osallistuminen edistää vuorovaikutuksen syntymistä. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 26—30.)

3 Aistit ja aistityöskentelyn menetelmiä

Opinnäytetyössämme käsittelemme viittä pääaistia: näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaistia. Aistit välittävät tärkeää tietoa ympäristöstä ja niiden pohjalta teemme havaintoja ja valintoja. Aistielinten häiriöt voivat aiheuttaa sen, että kehitysvammaiselle ei välttämättä synny aistimuksia tai niiden kautta välittyntä tietoa voi olla haastavaa ymmärtää. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 190–193.)

Lapsen aistit ovat kehittyneet pitkälle jo ennen syntymää. Ensimmäisten kuukausien aikana aistit toimivat irrallisina, kunnes ne kehittyvät toimimaan enemmän yhdessä. Aistimus syntyy aistiärsyksen vaikutuksesta aistielimiin, joka muuttaa ärsyksen impulsseiksi, jotka kulkevat hermoratoja pitkin aivoihin. Hermoimpulsit tuottavat hermosoluissa tilamuutoksia, jolloin uusi aistimus mukautuu edellisen aistimuksen jatkoksi. Hermoston kehittymistä tapahtuu näiden synapsisten yhteyksien lisääntyessä. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 11.) Hermoratojen välittämä tieto tuottaa ihmiselle käsityksen omien aistien välittämästä tulkinasta ympäröivästä maailmasta ja itsestä (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 10).

Tuntoaistin avulla ihmiselle välittyy laadullista tietoa objektien ominaisuuksista. Tunnusteleminen on lapselle ensisijainen tiedonhankintatapa. Tuntoaisti on oleellinen näköaistin kannalta, sillä näköaistilla tapahtuva havainnointi on mahdollistunut aiempien tuntoaistikokemusten pohjalta. Kosketusaisti auttaa kolmiulotteisessa hahmottamisessa. Ihon aistit ovat jaettavissa kosketus-, kipu, lämpö- ja kylmäaistiin. (Lehtinen ym. 1993, 12–13.)

Tuntoaisti jaetaan myös pinta- ja syvätuntoon. Pintatuntoa kutsutaan suojaavaksi ja erottelevaksi tuntojärjestelmäksi. Sen tehtävä on aistia kosketukset ja eri materiaalit. Syvätunto käsittelee nivelistä ja lihaksista tulevaa aistitietoa. (Arvio & Aaltonen 2011, 25.) Haju- ja makuaistin tuottaa tietoa ruuan ja hengitysilman laadusta. Haju- ja makuaistikokemukset ovat jo varhaisessa vaiheessa emotionaa-

lisesti vahvoja kokemuksia. Makuaisti linkittyy hajuaistiin, sillä makujen erottaminen tapahtuu hajuaistin avulla. Eri makujen erottaminen on mahdollista jo muutamana viikon ikäisenä. (Lehtinen ym. 1993, 12—13.)

Kuuloaisti on olennainen kommunikaation kehittymisen kannalta. Ääni värähtelee ilmassa ja korva vastaanottaa äänet aaltoina. Lapsi vastaanottaa osan ääniaalloista reseptoreiden avulla, jotka sijaitsevat eri puolilla elimistöä. Vastasyntynyt kykenee erottamaan ääniä toisistaan niiden keston, korkeuden ja voimakkuuden mukaan. (Lehtinen ym. 1993, 13—14.) Kuulon heikkeneminen tai puuttuminen vaikeuttaa arjessa toimimista ja asiointia (Töytäri & Kanto-Ronkanen 2016, 354).

Suurin osa kehon aistireseptoreista sijaitsee silmissä. Näköhavainnoilla on suuri merkitys tajunnan sekä toiminnan kehittymiselle. Värien erottamiskyky tulee noin muutaman kuukauden ikäisenä. Myös katseen kohdistaminen kehittyy muutamana kuukauden ikäisenä, jolloin lapsi kykenee seuraamaan katseellaan liikkuvaa kohdetta. (Lehtinen ym. 1993, 13—14.) Näön heikkeneminen vaikuttaa etenkin arjen toimintoihin. Suurimpia haasteita voivat olla liikkuminen, eri askareissa selviytyminen ja tiedonsaanti. Lisäksi haasteena voi olla tasapaino- ja suunnistamisvaikeuksia. Esteettömyys helpottaa näkövammaisen itsenäistä toimimista. (Töytäri & Kanto-Ronkanen 2016, 354.)

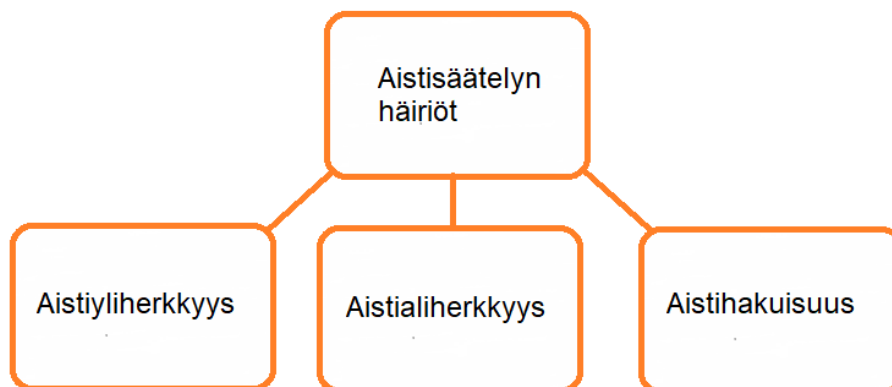
Kinesteettinen aisti tuottaa tietoa kehon asennoista sekä vartalon liikkeestä ympäristössä. Aistisolut sijaitsevat lihaksissa ja jänteissä. Asennon ja liikkeen havaitseminen kehittyy kosketusaistin ja motoriikan kanssa. Näkökyvyn avulla mahdollistuu asentojen ja liikkeen hallinta. Tasapainoaisti tuottaa tietoa koko kehon liikkeestä ja tilasta ja vastaa koko kehon liikkeen suunnan ja vauhdin muutoksesta. Aistielin sijaitsee sisäkorvassa. Tasapaino kehittyy asentomuutosten avulla yhdessä motoriikan ja näköaistin kanssa. (Lehtinen ym. 1993, 14.)

3.1 Aistisäätelyn häiriöt ja aistikokemukset kehitysvammaisilla

Vaikeavammaisilla lapsilla aistikokemukset eivät yleensä johda tajunnan ja tavoitteellisen toiminnan kehitykseen, joten he tarvitsevat yksilöityjä aistiärsykeitä

ja tukea niiden jäsentämiseksi (Lehtinen ym. 1993, 11). Aistien harjaannuttamisessa vaikeavammaiselle mahdollistetaan edellytykset havaitsemiselle stimuloimalla aisteja erilaisin tavoin. Aistimusten ja kokemusten tarjoaminen on toteutettava sillä tasolla, jolla kehitysvammainen ihminen käsittää todellisuuden. (Lehtinen ym. 1993, 15—18.)

Aistisäätelyn häiriöt voidaan erotella yliherkkään reagointiin, heikkoon reagointiin ja aistihakuisuuteen (kuva 1). Aistihäiriöissä olennaista on ennakoida ja tiedostaa oireilu ja muokata asiakkaan ympäristöä suotuisaksi ja mahdollisuuksien mukaan omatoimisuutta tukevaksi. Aistiyliherkkyydet voivat vaikuttaa käytökseen, tuottaa keskittymisen vaikeuksia ja johtaa eristäytymiseen tai ilmetä aggressiivisena käyttäytymisenä. Yliherkästi reagoiva henkilö kokee ärsykkeen voimakkaasti. Tuntoyliherkälle esimerkiksi pukeutuminen voi olla kivuliasta, mutta painopeitto voi syväntuntoaistimuksena olla rauhoittava kokemus. (Arvio & Aaltonen 2011, 26–27.)

Kuva 1. Mukailten Arvio & Aaltosta (2011, 26.)

Heikko reagointi hidastaa oppimisen kehitystä ja vaikuttaa vireystilaa heikentävästi. Heikko reagointi tunto-, tasapaino ja liikeaistien ärsykkeisiin aiheuttaa motorisen kehityksen vaikeuksia, esimerkiksi kömpelyyttä, turvattomuuden tunnetta ja epävarmuutta liikkeissä. Näköaistin heikkous ilmenee vaikeutena havainnoida katseen avulla olennaisia kohteita. Aistimushakuinen ihminen kykenee toimimaan tavoitteellisesti, jos hänelle on tarjolla riittävästi aistimuksia. Aistimushakuisen tukemisessa on olennaista taata tarpeeksi mieluisia virikkeitä. Tuntoaistimushakuisuus voi näyttäytyä esimerkiksi itsensä puremisena. Kuuloaistihakuinen

saattaa tuottaa mielellään ääntä ja näköaistimuksia hakeva voi kiinnittää katseensa johonkin tiettyyn kohteeseen. (Arvio & Aaltonen 2011, 26–27.)

3.2 Snoezelen menetelmä

Snoezelen menetelmän ja filosofian kehittäjät Hulsegge ja Verheul kirjoittivat 70-luvun lopulla Hollannin Hartenberg -keskuksen kehitysvammaatyöhön toteutetuista multisensorisista tiloista. Kirjan ilmestyttyä snoezelen menetelmä saavutti maailmanlaajuisia huomiota lyhyessä ajassa. Näistä kirjoituksista tulivat tunnetuksi aistityöskentelyssä globaalisti käytetyt snoezelen menetelmä ja snoezelen huone. Ensimmäiset snoezelen huoneet olivat Verheulin toteuttamia; niiden tavoitteena oli vaikeasti kehitysvammaisten kuntouttaminen. (World wide Snoezelen 2020.) Verheulin ja Hulseggen kirja *Snoezelen: Another World* ilmestyi vuonna 1986 (Pagliano 2012, 3).

Snoezelen menetelmän ideana on aistityöskentelyn käyttö vaikeavammaisten asiakkaiden vuorovaikutussuhteen välineenä. Ohjaajan on tarkoitus mahdollistaa vaikeavammaisen asiakkaan mielekäs aistikokemus, jossa asiakkaan aistien kehittyminen on toissijaisena tavoitteena. Snoezelen huoneella pyritään vaikuttamaan asiakkaalle mieleiseen tunnetilaan ja kokemukseen erilaisin ja mahdollisimman monipuolisesti aisteja stimuloivoin keinoin. (Pagliano 2012, 3.)

Snoezelen menetelmässä asiakkaalle tarjotaan erilaisia sensorisia elämyksiä. Snoezelen menetelmää toteutetaan yleensä multisensorisessa tilassa, jonne on koottu eri laitteistoa ja välineitä stimuloimaan monipuolisesti aistihavaintoalueita. Välineiden ja laitteiden valinnassa on hyvä kiinnittää huomiota huoneeseen kokonaisuutena. Tilaa käytettäessä toimitaan asiakkaan yksilöllisiä kokemuksia ja reaktioita kuunnellen. (Lehtinen ym. 1993, 122—125.)

3.3 Basaalistimulaatio

Basaali -sanalla viitataan siihen, ettei basaalistimulaation kohteelta odoteta valmiuksia harjoitteiden tekemiseen (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 87). Basaalistimulaatio on aistityöskentelyn menetelmä ihmisille, jotka eivät aktiivisesti vuorovai- kuta ympäristön, ihmisten tai esineiden kanssa ja tarvitsevat sen harjaannuttamista. Esimerkiksi vaikeavammaisella henkilöllä voi olla vaikeuksia vastaanottaa ja jäsentää ympäristön ärsykeitä. Basaalistimulaatio auttaa käsittelemään ympäristöä ja tarjoaa uudenlaisia kokemuksia ympäröivästä maailmasta ja itsestä. Tärkeässä osassa basaalistimulaation harjoittamista ohjaajalle on tunnistaa vammaisen elinympäristö ja tarpeet. Ohjaajan tulee tuntea asiakkaansa basaalistimulaatiota harjoittaakseen, jotta asiakkaiden tarpeiden mukainen stimulaatio mahdollistuu. (Lehtinen ym. 1993, 26–29.)

Basaalistimulaatiossa tavoitteina ovat kehontuntemus ja ympäristön kanssa vuorovaikuttaminen. Tarjottavien ärsykkeiden tulee olla yksinkertaisia, jolloin niiden tarjoaminen ei välttämättä vaadi asiakkaalta aiempaa kokemuspohjaa. Alussa basaalistimulaatio keskittyy oman kehon tunnistamiseen, mutta oman kehon hahmottuessa aisteja harjoitetaan myös kiinnittämällä huomio lähiympäristöön. Vaikeavammaisella aistiärsykkeiden vähäisyys johtaa eristäytyneisyyteen, jolloin hermosolujen välinen verkosto kehittyy heikosti ja aivojen suorituskyky heikentyy. (Lehtinen ym. 1993, 26–29.)

4 Aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä

Heli Leppänen (2014, 1–14) tutkii väitöskirjassaan vammaisten aseman historiaa ja sen kehitystä suomalaisessa sosiaalipolitiikassa vuosina 1940–1987. Historiallinen tutkimus 1900-luvulla on aiemmin ollut vammaistyötä ja hoivaa koskevan tiedon julkaisemista. Samoihin aikoihin on ollut käytössä sterilointilaki, jolla kitketiin epätoivottujen piirteiden periytymistä. Sen pääasiallinen toteutus kohdistui mielenterveyspotilaisiin ja kehitysvammaisiin, joita pakkosteriloitiin 70-luvulle asti.

Merkittävästi kehitysvammaisten asemaa Suomessa muuttaneita lakimuutoksia ovat vuonna 1947 voimaan tulleet invalidihuoltolaki, 1958 vuoden vajaamielislaki, vuoden 1977 kehitysvammaisten erityishuoltolaki ja vuonna 1987 kehitysvamma-palveluiden järjestämistä koskeva laki. Invalidihuoltolain tavoitteena oli parantaa invalideiksi määriteltyjen henkilöiden edellytyksiä omaan toimeentuloon. Invalidiksi määritellyllä henkilöllä tuli olla arkea ja työllistymistä merkittävästi rajoittava toimintakyvyn puute. Invalidiuden rinnalla kulki myös vajaamielisyyden määritelmä. Vajaamieliset henkilöt eroteltiin kansakoulukelpoisista jo lapsuudessa, jolloin heidät vapautettiin oppivelvollisuudelta. Vajaamielisyyttä koettiin eri asteisena sosiaalisena ja älyllisenä kelvottomuutena, joka vaatisi laitos- ja avohuoltoa. (Leppänen 2014, 22–49.) Suomessa oli 60-luvulla yli 2000 vajaamielisille tarkoitettua laitospaikkaa (Leppänen 2014, 95).

Vammaisten asema nousi poliittiseen keskusteluun 60-luvulla, jolloin invalidilain mukaisia oikeuksia haluttiin laajentaa turvaamaan myös sen ulkopuolelle jääviä vajaamielisiä määriteltyjä henkilöitä. Erilaisia kehitysvammaisten ja heidän perheidensä oikeuksia ajavia yhdistyksiä ja liittoja alkoi syntyä. Niistä suurimpia oli Vajaamielisten keskusliitto, jonka toimesta vuonna 1969 tuli lakimuutos, joka laajensi kehitysvammaisten avohuollon palveluja. Liittojen järjestäytyminen vaikutti kehitysvammaisten yhteiskunnalliseen asemaan merkittävästi ja vajaamielisyyden käsitteen muutos kohti kehitysvammaisuutta alkoi. Kehitysvammaisten kuntoutuksen ja opetuksen yleistyessä huomattiin, ettei syvä kehitysvamma olisi este oppimiselle. Syvästi kehitysvammaisten tarve erilaisille virikkeille perushuollon toimenpiteiden lisäksi tunnistettiin ja tunnustettiin 60-luvulla. Myös pysyvä laitos-huolto alkoi näyttäytyä vanhentuneena käsityksenä ja sosiaalista eristämistä tukevia rakenteita alettiin vähitellen purkaa. (Leppänen 2014, 103–130.)

Suomalaisen yhteiskunnan arvomaailman muutos kohti hyvinvointivaltion periaatteita alkoi näyttäytyä myös kehitysvammaisten aseman muutoksessa. Nämä periaatteelliset muutokset vaikuttivat esimerkiksi julkisen rakentamisen esteettömyyteen ja sosiaalipalveluiden kehitykseen 70-luvulla. Kehitysvammaisten aseman normalisoinnin vaikutukset alkoivat näkyä esimerkiksi päivähoiton ja koulutuksen integraationa. (Leppänen 2014, 222–230.) 80-luvulle tultaessa tasa-

arvoisuuden keskustelussa korostettiin, ettei vammaispalveluita tulisi nähdä erityistarpeiden tyydyttämisenä, vaan vammaisten tulisi saada lähtökohtaisesti tarvitsemansa tuen avulla elää ja tehdä valintoja, kuten muukin väestö (Leppänen 2014, 278).

Ilka Haarnin raportissa Keskenikäistä yhdenvertaisuutta tarkastellaan kehitysvammaisen asemaa, tarjolla olevia palveluita ja hyvinvointia eri elämänkaaren vaiheissa. Raportin mukaan kehitysvammaisten asema ei näyttäyty yhdenvertaisena muuhun väestöön verrattaessa. Vammaiset ihmiset kohtaavat ennakkoluuloja arjessaan ja vammaispalveluiden saatavuus vaihtelee asuinalueittain. Eriarvoisuus näyttäytyy esimerkiksi koulutuksessa, toimeentulossa ja itsenäistymisessä. Vammaisista ja heidän palveluistaan saatava tieto on puutteellista eri vähemmistökieliä äidinkielenään puhuville. Raportissaan Haarni ehdottaa vammaisasioiden valvontaan ja vammaislain toteutumisen seurantaan vammaisasiamiestä. (Haarni 2006.)

Kajaanin ammattikorkeakoulun hoitotyön koulutusohjelman opiskelijat Assi Kaikkonen, Annileena Kekäläinen ja Anni Kivikko ovat tehneet toiminnallisen opinnäytetyön aistihuoneesta kehitysvammaisten asumis- ja hoivapalveluyksikköön Kotikoivu Ay:lle. Kaikkonen, Kekäläinen ja Kivikko toteuttivat aistihuoneen kuntoutusta varten toimeksiantajan asiakkaiden käyttöön. Aistihuoneen tavoitteina oli vähentää asiakkaiden haastavaa käytöstä ja tarjota virikkeitä aistien herättelyyn. Tietoperustassa opinnäytetyö avaa eri aisteja, snoezelen-menetelmää, aistihuonetta ja sen sisustusta asiakkaan aisteja stimuloivana ja rauhoittavana tekijänä sekä ohjaajan toimintaa aistihuoneessa. (Kaikkonen, Kekäläinen ja Kivikko 2018.)

Satakunnan ammattikorkeakoulun hoitotyön koulutusohjelman terveydenhoitotyön suuntautumisvaihtoehdon opiskelija Tiia Hollmén on tehnyt toiminnallisena opinnäytetyönä vuonna 2013 muistelusalkun ikääntyneiden viriketoimintaan. Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Satakunnan ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan palvelukeskus Soteekki. Opinnäytetyön tarkoituksena on viriketoiminnalla tukea iäkkäiden, muistisairaiden asiakkaiden psyykkistä hyvinvointia. Vi-

riketoiminnan työmenetelmänä on muistelu, joka mahdollistaa asiakkaiden tunnetyöskentelyä ja elämyksellisyyttä. Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt muistelusalkku sisältää menneiden vuosikymmenien esineitä vanhassa matkalaukussa. Salkku sisältää esimerkiksi käsikarstat ja villaa, vanhoja aikakauslehtiä ja tuohivirsut. (Holmén 2013.)

lina Hänninen ja Henna Volotinen Savonia ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmasta ovat toteuttaneet toiminnallisena opinnäytetyönä aistisalkun Iisalmen kaupungin erityispäivähoidon käyttöön. Opinnäytetyön tavoitteena on ollut lasten oppimistaitojen harjaannuttaminen aistityöskentelyn avulla. Hännisen ja Volotisen toteuttama aistisalkku koostuu 3–5-vuotiaille lapsille sopivista aistityöskentelyn harjoitteista. Raportin tietopohjassa käsitellään lapsen toiminnallista kehitystä ja sen tukemista aistityöskentelyn avulla. (Hänninen ja Volotinen 2013.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Toiminnallisen opinnäytetyömme tarkoituksena on tukea kehitysvammaisten toimintakykyä ja vuorovaikutustaitoja sekä laajentaa elämyksellisyyttä kehitysvammaisten arjessa aistityöskentelyn avulla. Tavoitteenamme toiminnallisessa opinnäytetyössämme oli toteuttaa aististimulointiin tarkoitettu aistisalkku Honkalampi-keskuksen käyttöön. Aististimulaatio ylläpitää ja edistää kehitysvammaisen toimintakykyä ja myönteisiä vuorovaikutustilanteita, jota tukevat kehitysvammaisten asiakkaiden osallisuuden kokemusta arjessa.

Aistisalkku mahdollistaa Honkalampi-keskuksen työntekijöille myös toimipaikan ulkopuolella toteutettavien, monipuolisesti aisteja stimuloivien tuokioiden järjestämisen. Toimipaikan asettamina kriteereinä aistisalkulle oli helppokäyttöisyys ja mukana kuljetettavuus. Aistisalkun välineiden ja harjoitteiden tavoitteena on helpottaa aistituokioiden suunnittelua ja järjestämistä.

6 Toimipaikan esittely

Honkalampi-keskus on osa Siun Sotea. Se tuottaa palveluita Honkalampi-keskuksen alueen asumisyksiköiden, asuntoloiden ja lähikuntien kehitysvammaisille asukkaille. Palveluita käyttävät myös kuntoutusosastoilta ja muualta maakunnasta tulevat asiakkaat. Honkalammen alueella toimii moniammatillinen tiimi, johon kuuluu lääkäri, sosiaalityöntekijä, psykologi, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, puheterapeutti, AAC-ohjaaja, seksuaalineuvoja ja suuhygienisti. Päivätoimintayksikössä työskentelee seitsemän ohjaajaa sekä viisi työ- ja päivätoiminnan ohjaajaa, joilla kaikilla on esimerkiksi sosionomin tai lähihoitajan tutkinto taustalla. Joillakin asiakkailla on tämä lisäksi mukana henkilökohtainen avustaja. Työote painottuu ennaltaehkäisevään ohjaukseen, neuvontaan ja huolenpitoon. Työntekijä keskittyy asiakkaan suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen toimintakyvyn tukemiseen sekä arjessa selviämisen edistämiseen. Päivittäisiä asiakkaita on noin kolmekymmentä ja heidän ikänsä vaihtelee 18—75 vuoden välillä. (Honkalampi-keskus, perehdytyskansio 2017.)

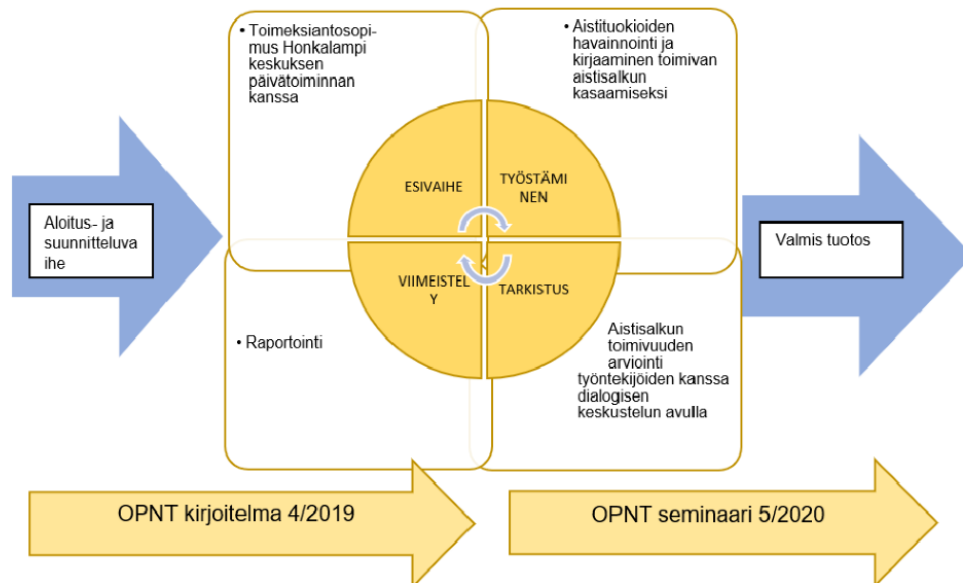
Päivätoiminnassa tavoitteena on asiakkaiden elämänlaadun lisääminen sekä vuorovaikutustaitojen ylläpitäminen ja kehittäminen. Tavoitteena on myös tukea heitä mahdollisimman omatoimiseen elämään. Päivätoiminnassa harjoitellaan vuorovaikutusta yhteisen tekemisen kautta. Yhteinen tekeminen vahvistaa asiakkaan hyvinvointia, kasvua ja oppimista. Päivätoimintaa järjestetään arkipäivisin 8—16 välisenä aikana. Asiakkaan päivään kuuluu sekä yksilö- että ryhmätoimintaa. Toiminnan tarkoituksena on luoda erilaisia kokemuksia ja elämyksiä asukkailla. Päivittäin toiminnassa harjoitellaan sosiaalisia taitoja sekä oman kehon ja itsensä hahmottamista. Tämä kaikki vahvistaa kiinnostusta ympärillä oleviin ihmisiin, tilanteisiin ja esineisiin. (Honkalampi-keskus, perehdytyskansio 2017.)

Ennen päivätoiminnan aloittamista asukkaalle tehdään palvelutarpeen arviointi ja laaditaan palvelusuunnitelma sosiaalityöntekijän kanssa. Palvelusuunnitelman teettää Siun Sote. Se tehdään aina yhdessä asiakkaan ja hänen läheistensä sekä tarvittaessa eri asiantuntijoiden kanssa. Palvelusuunnitelmassa kuvataan asiak-

kaan ja hänen perheensä toiveet sekä tarpeet palveluista ja tukitoimista. Honkalammelle hakeutuvalla henkilöllä tulee olla erityishuoltosuunnitelma. Palvelusuunnitelman pohjalta asiakkaalle järjestetään päivätoimintaa yksilöllisesti ja tarpeiden mukaisesti. Asiakas voi käydä tutustumassa tiloihin ja toimintaan omaisen kanssa. Asiakas saa valita itselle mieluisat palvelutuotteet ja alkaa käymään esimerkiksi aistiryhmässä. Aistiryhmässä on monenlaista ohjattua toimintaa aistien stimuloimiseksi. Honkalampi-keskuksessa on aistihuone, jossa on laajasti tarjolla harjoitteita aisteille, joita toteutetaan erilaisilla aistiapuvälineillä. Asiakkaan palvelusuunnitelmaa päivitetään kolmen vuoden välein tai tarvittaessa useammin. (Honkalampi-keskus, perehdytyskansio 2017.)

7 Toiminnallisen opinnäytetyön prosessia ohjaava menetelmä

Opinnäytetyössämme käytämme prosessia ohjaavana menetelmänä konstruktivistista mallia, joka on yhdistelmä lineaarista- ja spiraalimallia. Konstruktivistisessa mallissa on aloitus- ja suunnitteluvaihe, esivaihe, työstäminen, viimeistely ja tarkistusvaihe. Viimeisessä vaiheessa opinnäytetyössä on valmiin tuotoksen esittely ja julkaisu. (Salonen 2013, 19–20.) Esittelemme kuvassa 2, miten nämä vaiheet ilmenivät omassa opinnäytetyöprosessissamme.

Kuva 2. Kehittämistoiminnan konstruktivistinen malli Salosen mallia mukailen (Salonen 2013, 20).

Aloitusvaiheessa pohditaan opinnäytetyön ideaa esimerkiksi toimipaikan kehittämistarpeiden pohjalta. Aloitusvaiheessa keskustellaan esimerkiksi opinnäytetyöprosessiin sitoutumisesta ja työn rajaamisesta. Kehittämisen ja tiedonhankinnan menetelmiä ovat tässä vaiheessa aineistoihin ja materiaaleihin keskittyvät menetelmät. (Salonen 2013, 17.) Haastattelu ja dokumentointi ovat aloitusvaiheeseen sopivia menetelmiä. Idean tunnistamisen jälkeen seuraa taustaselvitystyö, jossa tutustutaan ilmiötä ja kohderyhmää koskevaan teoriaan, lainsäädäntöön ja aiheesta tehtyihin aiempiin tutkimuksiin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 40.)

Suunnitteluvaiheessa luodaan kirjallinen opinnäytetyösuunnitelma. Suunnitelma sisältää esimerkiksi työn tavoitteet ja ympäristöt, toimijat vastualueineen, TKI-menetelmät, materiaalit ja aineistot sekä tiedonhankintamenetelmät. (Salonen 2013, 23.) Esivaiheessa opinnäytetyön tekijät siirtyvät opinnäytetyön toimintaympäristöön esimerkiksi organisoimaan tulevaa työskentelyä (Salonen 2013, 18).

Työstövaihe tarkoittaa toiminnan käytännön toteutusta ja toimeenpanoa. Tässä vaiheessa työtä hahmottuvat toimijat ja heidän roolinsa toteutettavassa työssä. Myös TKI-menetelmät, materiaalit ja aineistot sekä dokumentointitavat selkenevät. Työstämisen vaiheessa opinnäytetyön tekijöiden erilaiset työstämisen tavat ja

pätevyyden tasot tulevat esiin. Nämä ominaisuudet ovat esimerkiksi ammatillisuus, vastuullisuus, itsenäisyys ja suunnitelmallisuus. Ammatillisen kehityksen ja tehtävän hankkeen onnistumisen kannalta tässä vaiheessa saatu palaute on erittäin tärkeää. Havainnointi, dokumentointi ja dialoginen keskustelu ovat tärkeitä tiedonhankinnan menetelmiä tässä vaiheessa opinnäytetyötä. (Salonen 2013, 18.)

Tarkistusvaiheessa arvioidaan työtä, mutta arviointia kannattaa toteuttaa myös muissa prosessin vaiheissa. Arviointi on kuitenkin tärkeää toteuttaa omana, erillisenä vaiheenaan. Tämän jälkeen opinnäytetyö siirtyy toimijoiden yhteisen pohdinnan jälkeen joko takaisin työstövaiheeseen tai suoraan viimeistelyvaiheeseen (Salonen 2013, 18.) Viimeistelyvaiheessa opinnäytetyön tekijän täytyy viimeistellä sekä tuotos, että sitä koskeva raportti. Tarkoituksena on karsia raportista epäoleelliset asiat. Toiminnallisesta opinnäytetyöstä syntyy lähes aina jokin lopputuote. Viimeisessä vaiheessa valmis työ voidaan esittää ja julkaista. (Salonen 2013, 18.)

8 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

Prosessia ohjaavana menetelmänä konstruktivistinen malli mahdollistaa opinnäytetyön prosessin selkeiden vaiheiden välillä tapahtuvan reflektoinnin, joka on ollut tärkeässä osassa aistisalkun kehittämisprosessia. Reflektointi ja prosessin arviointi tapahtuu vuorovaikutuksessa sekä toimeksiantajan että toistemme välillä reflektointia, dialogista keskustelua ja oppimispäiväkirjaa hyödyntäen. Konstruktivisessa mallissa avainasemassa ovat osallistaminen ja toiminnassa oppiminen. (Salonen 2013, 16.) Toimipaikan asiakkaat ja työntekijät ovat tärkeä osa kehittämisprosessia. Yhteistyö varmistaa, että kehitettävä tuotos vastaa toteutukseltaan käyttäjien tarpeita. (Toikko & Rantanen 2009, 96.)

8.1 Havainnointi ja kenttäpäiväkirja

Havainnoimalla voidaan tarkastella ihmisen toimintaa. Tieteellinen havainnointi on tarkkailua ja siihen voi kuulua joitakin vaatimuksia, mistä syystä se eroaa arkipäivän tarkkailusta. (Uusitalo 1995, 89; Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2000, 199 mukaan.) Havainnoinnilla saadaan tietoa ihmisen, ryhmän tai organisaation toiminnasta ja käyttäytymisestä heidän omissa toimintaympäristöissään. Havainnointi sopii menetelmänä hyvin esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimiseen. (Hirsjärvi ym. 2000, 200.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija ottaa osaa tutkittavan kohteen toimintaan ryhmän suostumuksella. Usein tutkijalla on jokin rooli tutkittavassa ryhmässä. Tutkijan osallistumisen aste ryhmässä vaihtelee täydellisestä osallistumisesta havaintojen tekemiseen. Havaintoja tehdessä on hyvä erottaa omat tulkinnat puhtaista havainnoista. Havainnointi voi kohdistua ryhmään kokonaisuutena tai rajattuihin osa-alueisiin. (Hirsjärvi ym. 2000, 202.)

Opinnäytetyöstä on hyvä pitää omaa henkilökohtaista kenttäpäiväkirjaa, jossa ilmenee opinnäytetyöprosessin aikana tehtyjä huomioita. Kenttäpäiväkirja tukee raportin johdonmukaisuutta. Sen tulee sisältää selkeästi kirjattuna opinnäytetyön idea, tavoitteita työlle ja suunniteltuja toteutustapoja. Mahdolliset muutokset prosessin eri vaiheessa on hyvä kirjata päiväkirjaan ylös, ettei niitä tarvitse muistella raporttia toteutettaessa. Kenttäpäiväkirja toimii myös ohjauskäynneillä ja toimeksiantopaikassa tapaamisten muistiinpanovälineenä. (Vilkkä & Airaksinen 2003,19—22.)

8.2 Dialoginen keskustelu

Dialogisuus ymmärretään usein keskusteluna, mutta työmenetelmänä sillä tarkoitetaan yhteyden löytymisen ja vuorovaikuttamisen tapaa. Dialoginen työskentely sisältää molempien osapuolten aktiivista osallistumista ja sitoutumista keskusteluun. (Mönkkönen 2002, 33—34.) Holmin (2018) mukaan dialogisen

keskustelun menetelmää voi ajatella juomana, jossa on kolme osaa kuulemista ja yksi osa puhetta.

Dialogi on yhdessä työskentelyä, jonka tavoitteena on yhteinen ymmärrys. Yhteinen ymmärrys muodostuu dialogisessa keskustelun avulla, jossa osapuolet muodostavat yhteistä käsitystä peilaamalla, arvioimalla ja muokkaamalla yhteistä keskustelua. Keskustelun muotoutuminen muuttaa ja määrittelee osapuolten käsitystä myös itsestä, toisista ihmisistä ja ympäristöstä. (Shotterin 1993, Mönkkösen 2002, 34—35 mukaan.) Dialogisuuden pyrkimyksenä on saada moniääninen käsitys asioista erilaisten näkökantojen avulla. Toisen näkökulman ymmärrys ja oikeutus muodostuu dialogisen keskustelun avulla. (Mönkkönen 2002, 36—37.) Dialogisen keskustelun tavoitteena on saada kokemustietoa, jotta opinnäytetyön toteutus vastaa tuotoksen käyttäjien aitoja tarpeita (Toikko & Rantanen 2009, 96).

8.3 Reflektio

Reflektointi mahdollistaa tiedon prosessoinnin omien kokemusten ja havaintojen tarkastelun kautta. Reflektointi pitää sisällään esimerkiksi omien ennako-oletusten tarkastelua. (Yliruka 2006, 8.) Reflektointi tukee työn kehittämistä ja arviointia (Karvinen 1993, 17). Reflektio tapahtumasarjana lähtee kokemuksen tai havainnon muistelusta, sen analysoinnista ja uudelleenarvioinnista. Arviointi voi tuottaa uusia ratkaisuja tai näkemyksiä. (Boud et al. 1985, 36; Karvisen 1993, 29 mukaan.)

Kriittinen reflektointi auttaa arvioimaan ja hahmottamaan toimintatavan sopivuutta tilanteen kokonaisuuteen. Reflektointi tarvitsee pohjalleen laajan kokonaiskuvan, jotta oman toiminnan tarkastelu mahdollistuu mahdollisimman monisyisesti. (Sipilä 2011, 45.) Itsereflektointi on tukenut pohtiessamme vaikeavammaisista ja heidän tarpeistaan muodostunutta kokonaiskuvaamme ja mahdollistanut ennakkokäsityksiemme tietoisin muokkaamisen teorian ja kokemustiedon avulla. Kriittisen reflektion avulla on mahdollista nostaa vähemmistöryhmiä, esimerkiksi kehitysvammaisia, tarkastelun kohteeksi. Omien ennako-

oletusten reflektointi mahdollistaa oman toiminnan sekä ajattelun tietoisien muutoksen. Kriittisen reflektoinnin prosessi toimii sekä omien että yleisten ajatusmallien muokkaamiseen ja uudelleenmäärittelyyn. (Fook 2005, 22—26.)

9 Toiminnallisen opinnäytetyön toteutus

Tässä luvussa kuvailemme opinnäytetyöprosessimme vaiheita Salosen (2013, 20) konstruktivistisen mallin mukaisesti. Käymme läpi eri vaiheissa työtä käyttämiämme tiedonhankinnan ja osallistamisen menetelmiä. Kuvailemme eri vaiheissa tehtyjä ratkaisuja työn rajaamiseen aistisalkun ja raportin toteutuksen eri vaiheissa.

9.1 Aloitusvaihe

Honkalampisäätiön päivätoiminnasta nousi asiakastyönharjoittelun kautta kehittämistarve erityisesti kenttätöissä hyödynnettävään mukana kulkevaan aistityövälinepakettiin. Tämän idean pohjalta lähdimme työstämään opinnäytetyötä. Perehdyimme aluksi aistityöskentelyyn teorian avulla. Toukokuussa 2019 toteutimme alustavan kirjoitelman, jossa kävi ilmi opinnäytetyön aihe ja toimeksiantaja.

Sovimme tapaamisen toimipaikkaan Honkalampisäätiön päivätoiminnan esimiehen kanssa. Vietimme päivän vaikeavammaisten päivätoiminnassa, jossa tutustuimme asiakkaisiin, työntekijöihin, aistityöskentelyyn ja toimipaikan perehdytysmateriaaleihin. Keräsimme tietoa ja osallistimme Honkalampi-keskuksen henkilökuntaa opinnäytetyötämme varten dialogisen keskustelun avulla. Aistisalkun idea oli lähtenyt henkilökunnan toiveesta. Käytimme koko työskentelyn ajan oman oppimisprosessin ja aistisalkun kehittämisprosessin tukena kenttäpäiväkirjaa, johon refleктоimme kokemuksiamme.

Tapaamisessamme Honkalampisäätiöllä osallistuimme vaikeavammaisten aistiryhmään. Ryhmässä olo oli osallistuvaa havainnointia, jossa pääsimme esimerkiksi soittamaan rumpuja ryhmän mukana. Tutustuimme myös tuokioissa käytettäviin erilaisiin aistityövälineisiin ja meille esiteltiin snoezelen menetelmän mukainen aistihuone. Kirjoitimme ryhmän kanssa toimimisesta muistiinpanoja kenttäpäiväkirjaan ja pyysimme päivätoiminnan ohjaajilta palautetta alustaviin ideoihimme aistityövälinepaketista ja tulevasta yhteistyöstä. Kartoitimme käynnillä toimeksiantajan mielipiteitä ja toiveita aistityövälinepaketin sisällöstä ryhmäkeskustelun avulla. Reflektointi on mahdollistanut ohjaajien kokemustiedon hyödyntämisen työn eri vaiheissa.

Työtä varten tekemämme havainnot tapahtuivat pääasiassa vaikeavammaisten aistituokioissa ja toteuttamamme aistityövälinepaketti tuotettiin toimipaikan tarpeet huomioiden. Työntekijöiden kokemustiedon pohjalta selvisi, että sekä tuoksuherkkyydet ja allergiat voivat estää työvälinepaketin käytön. Tämän vuoksi emme sisällyttäneet työhön maku- tai hajuaistia stimuloivia välineitä. Tuoksuihin ja makuihin sisältyy korkea pilaantumisen riski tai allergisen reaktion vaara.

Opinnäytetyön teemoina kehitysvammaisuus ja aistityöskentely ovat laajoja käsitteitä. Päätimme rajata käsitteitä, jotta opinnäytetyö ei laajene liikaa. Kehitysvammaisuuden määrittelyssä päätimme keskittyä tietoperustassa avaamaan syvemmin vaikeavammaisuuden käsitettä. Opinnäytetyön tietoperustan rajaamisen jälkeen tutustuimme kehitysvammaisuutta koskevaan lainsäädäntöön. Lisäksi perehdyimme vaikeavammaisten aistiliherkkyyksiin ja aistityöskentelyssä käytettäviin työvälineisiin, kuten snoezelen menetelmään ja basaalistimulaation teorian avulla.

9.2 Suunnittelu- ja esivaihe

Opinnäytetyön suunnitelmaa työstimme syksyn 2019 aikana, jonka jälkeen saimme sen hyväksytysti läpi. Kävimme syksyn aikana kuukausittain lukupiireissä ohjaavan opettajamme kanssa läpi opinnäytetyön eri vaiheita. Pääsimme marraskuussa 2019 allekirjoittamaan toimeksiantosopimuksen ja tarvittavat lupa-

asiakirjat. Kävimme keskustelua opinnäytetyömme linjoista, mahdollisesta rahoituksesta ja kehityssuunnista Honkalampisäätiön päivätoiminnan työntekijöiden ja esimiehen kanssa. Sovimme, että rahoituksen budjettina olisi noin 40 euroa. Osallistamisen ja tiedonhankinnan menetelminä aistityövälinepakettia suunniteltaessa käytimme dialogista keskustelua, ideointitaulua ja kenttäpäiväkirjoja, johon kirjasimme havaintoja.

Pidimme marraskuussa 2019 toimipaikan työntekijöille lyhyen esitelmän opinnäytetyömme keskeisimmistä aiheista. Esitelmä herätti toivottua kiinnostusta ja keskustelua työntekijöiden kesken. Työntekijöiden joukosta löytyi kaksi vapaaehtoista henkilöä tekemään tiiviimpää yhteistyötä kanssamme. Jätimme toimipaikkaan ideointitaulun, johon sai lisätä toiveita ja tarpeita aistityövälinepaketin sisältöön. Ideointitaulun ollessa lähes tyhjä tammikuussa 2020, havaitsimme yhteisten keskustelu- ja ideointihetkien toimivan toimipaikassa paremmin aistityövälinepaketin kehittämisessä. Yhteisissä keskusteluissa työntekijät korostivat toivomuksissaan aistityövälineiden helppokäyttöisyyttä kenttätyössä ja selkeää sisältöä.

Tammikuun 2020 teimme havaintoja aistityövälinesalkun kehittämiseksi Honkalampikeskuksen päivätoiminnan ryhmissä. Osallistuimme vaikeavammaisten ryhmään, liikuntaryhmään sekä aistiryhmään. Refleктоimme aistituokioiden päätteeksi havaintojamme toistemme kanssa ja mahdollisuuksien mukaan myös aistituokion ohjaajan kanssa. Käytimme tiedonhankinnan menetelmänä osallistuvaa havainnointia tutustuessamme aistityövälineiden käyttöön Honkalampi-keskuksen päivätoiminnassa. Havainnoidessa olimme osa ryhmää ja otimme kontaktia asiakkaisiin, jotta yhteinen työskentely ja vuorovaikutus ei kärsisi. Emme halunneet luoda tilannetta, jossa ryhmään kuulumaton ihminen kirjaa muistiinpanoja hiljaa nurkassa. Tilanne olisi voinut vaikuttaa aistiryhmän sisäiseen dynamiikkaan ja herättää asiakkaisissa esimerkiksi levottomuutta.

Teimme kenttäpäiväkirjoihimme havainnointirungot, joiden avulla refleктоimme aistityötä, asiakkaita ja siihen tarvittavia välineitä. Kävimme havainnointirunkojen

pohjalta myös keskusteluita Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan yhteyshenkilöiden kanssa. Keskusteluissa pohdimme toteutettavaan työhön käytettäviä materiaaleja.

Vertailimme erilaisia toimipaikassa käytettyjä aistityöskentelyn välineitä ja löysimme sopivia ratkaisuja työhömmme. Havainnointijaksolla kävi ilmi, että moni ohjaaja käyttää asiakkaiden toiminnanohjaukseen ja aktivointiin esimerkiksi soittimia. Tämän vuoksi halusimme sisällyttää myös salkkuun joitakin soittimia tai ääntä tuottavia objekteja. Tässä vaiheessa opinnäytetyön prosessia pohdimme aistiharjoitteiksi toteutettavia äänitettyjä Nalle-tarinoita. Äänitykset mahdollistaisivat aistituokion ohjaajan tehokkaamman läsnäolon asiakastyössä, sillä keskittymistä ei tarvitsisi jakaa harjoitteen lukemisen ja asiakkaiden välillä.

Kehon hahmottamiseen käytettiin usein esimerkiksi hierontapalloja tai siveltimiä tai liikuntaa. Keräsimme kootusti toimipaikassa tehtyjen havaintojen ja ohjaajien kanssa käymiemme keskusteluiden perusteella nousseet aistityöskentelyn välineet ja tavoitteet kenttäpäiväkirjoistamme alla olevaan kuvaan 3. Huomattavaa on, että työvälineiden käyttö on ohjaajasta, ohjaustilanteista ja asiakkaista riippuvaista; usea työväline toimisi jokaisen tavoitteen saavuttamisen tukena.

Kuva 3. Kenttäpäiväkirjan muistiinpanoja aistityöskentelyn tavoitteista ja aistityöskentelyn välineistä.

9.3 Työstövaihe

Kävimme helmikuussa 2020 läpi tarkempaa aikataulutusta päivätoiminnan esimiehen ja työntekijöiden kanssa. Esittelimme tapaamisessa havaintojemme pohjalta tulleet ideat ja huomiot aistisalkusta. Keräsimme työntekijöiltä tietoa ja mielipiteitä aistityövälinepaketin hahmotelmasta dialogisen keskustelun ja reflektoinnin avulla. Yhteisen palaverin pohjalta päädyimme toteuttamaan aistityövälinepaketin salkun muotoon. Tämä helpottaisi välineiden kuljettamista ja säilytystä toimipaikan ulkopuolella toteutettavassa aistityössä, sillä salkkua olisi helppo siirtää paikasta toiseen tarvittaessa. Pohdimme yhdessä myös aistisalkkuun tarvittavia välineitä.

Ryhmäkeskustelun pohjalta sovimme, että salkkuun sisältyisi työvälineluettelo ja yksinkertaiset käyttöohjeet (liitteet 1–4). Salkun työvälineiden tulee toimia yhdessä ja erikseen, jotta harjoitteiden erilaiset variaatiot ovat helposti sovellettavia erilaisten asiakkaiden käyttöön. Toimipaikan ohjaajien kriteereissä ilmeni, että välineiden käytön tulisi tapahtua sujuvasti, eikä viedä liikaa ohjaajan huomiota ohjaustilanteelta. Salkun kriteereiksi tarkentuivat esimerkiksi aistien monipuolinen stimulointi sekä ergonomia ja asiakasturvallisuus esimerkiksi aistisalkun välineiden hygienian ja kestävyuden osalta. Välineiden helppo puhdistettavuus olisi tärkeää varmistaa käytännössä aistisalkkua kasatessa.

Kenttäpäiväkirjassa nousseet havainnot aistityöskentelyyn käytetyistä työvälineistä osoittivat, että salkkuun tulisi sisällyttää hierontapalloja, soittimia, huiveja ja pensseleitä. Nämä välineet tukevat erityisesti asiakkaita, joiden kanssa tuntoaistin stimuloiminen on osa mieluista aistityöskentelyä. Välineet olivat myös tulleet tutuiksi aiemmin havainnoimistamme ohjauksista, joten niiden käyttäminen on tuttua sekä ohjaajille, että asiakkaille.

Ohjaajan ja asiakkaiden välisen kommunikaation tueksi päätimme liittää salkkuun myös kuvakortteja. Tekemiemme korttien aiheet sisältävät viikonpäivät väreittäin sekä kuvia liikennevälineistä ja vuodenajoista. Osallistimme kuvien aiheiden valintaan päivätoiminnan ohjaajia, sillä heillä oli kokemustietoa asiakkaiden mielen-

kiinnon kohteista ja tarpeista. Näkövammaisten asiakkaiden hahmottamisen tuoksi viikonpäivä- ja numerokortit ovat toteutettu kohokirjaimin, jotta kyseessä olevan viikonpäivän tai numeron voi tunnistaa tunnustelemalla korttia. Viikonpäiväkorttien värit vastaavat puhetta korvaavissa kommunikaation välineissä yleisesti käytettyjä viikonpäivien värityksiä.

Kaksi aistituokion mallia sovitimme tarinalliseen muotoon, jossa seikkailee nalle. Nalle-tarinat (liite 4) tukevat tunnetyöskentelyä ja antavat salkun käytölle selkeän toimintamallin, josta ohjaaja voi myös halutessaan poiketa ja muokata aistihetkestä omannäköisensä. Tarinat ovat itse keksimiämme. Päätimme sisällyttää aistisalkkuun nallen ja led-kynttilöitä, jotka tukisivat tarinoiden juonen kulkua ja loisivat tunnelmaa aistituokioihin. Toiminnallisten harjoitteiden valinnassa (liite 3) käytimme kokemustietoamme luovista ja toiminnallisista menetelmistä.

Maaliskuussa 2020 kartoitimme kenttäpäiväkirjaan tarvittavat välineet ja lähdimme kasaamaan salkkua. Materiaaleja hankimme esimerkiksi kaupasta ja kirpputorilta. Sovimme toimipaikan työntekijöiden kanssa, että saisimme kasata aistisalkkua heidän toimitiloissaan. Tämä mahdollisti työntekijöiden kanssa reflektoinnin tuotoksesta sitä kasattaessa. Tuotoksen kasaamiseen olimme varanneet hyvin aikaa, mutta järjestelmällisen suunnitteluvaiheen ja havainnointijakson ansiosta tuotos syntyi yllättävän nopeasti.

Opinnäytetyön suunnitelman hyvä teoriapohja ja runko helpotti raportoinnin alkua saattamista. Pääsimme toteutusvaiheen rinnalla työstämään lopullista raporttiamme. Kokonaisuutta hahmotellessamme kohtasimme taas opinnäytetyön raportin tietoperustan rajaamisen haasteita. Havainnointi toimipaikassa oli nostanut esiin uusia näkökulmia aistityöskentelyyn, joita pidimme tarpeellisena syventää ja tuoda esiin myös teorian kautta. Opinnäytetyön suunnitelmassamme esitelmä aistityöskentelyn teoreettinen tietopohja ei tuntunut riittävälle opinnäytetyön raporttiin. Löysimme lisää teoriatietaa snoezelen menetelmästä ja basaalistimulaatiosta, joiden lisääminen raportin tietopohjaan tuntui tärkeältä.

Tässä vaiheessa koimme hyväksi luetuttaa työtä ulkopuolisilla saadaksemme tietoa työn luettavuudesta. Halusimme myös tietää, selviääkö aistisalkun sisältö ja

käyttötarkoitus raportin kautta. Raportoinnin alkuvaiheessa selkeytimme sisällysluetteloa, tiivistimme oleellisimman tiedon helpommin luettavaan muotoon ja siistimme kokonaisuutta. Tämä helpotti meitä ajattelemaan jo tuotettua tekstiä osana lopullista raporttia ja irrottamaan ajatukset suunnitelman kirjoittamisen prosessista.

9.4 Tarkistus- ja viimeistelyvaihe

Aistisalkun lopullisen version kasaamisessa olennaista oli jatkuva valikoitujen välineiden arviointi. Toimipaikan asettamat kriteerit tulivat täytyä, jotta väline pääsi osaksi valmista aistisalkkua. Salkun sisältöä viimeistellessä huomasimme toimivan kokonaisuuden kannalta olevan tärkeää kiinnittää huomiota salkun sisällön säilytysratkaisuihin. Lisäsimme salkkuun tästä syystä erilaisia kuminauhakiinnikkeitä, joihin esimerkiksi siveltimet, kellopeli ja aistityöskentelyn ohjeistukset ja välineluettelo oli mahdollista asettaa siististi paikalleen (liitteet 1—4, kuva 5).

Välineiden turvallisuus ja puhdistettavuus varmistettiin käytännössä. Turvallisuuden arviointia huomioimme jo välineitä hankkiessa, sillä kenttäpäiväkirjoistamme löytyi päivätoiminnan ohjaajien asettamia esimerkkejä ja kriteereitä turvallisille aistityöskentelyn välineille. Nalle ja huivit ja säilytyspussi kestävät konepesun ja keittämisen. Punaisesta huivista irtosi keittäessä väriä, jonka huomioimme ohjeistuksessa (liite 6). Myös helistintorni, siveltimet ja hierontapallot on mahdollista desinfioida keittämällä. Kellopelin ja kapulan puhdistamiseen soveltuu puupinnoille tarkoitettu yleispuhdistusaine, samaa käytettiin myös led-kynttilöiden sekä laminoitujen ohjeistusten ja korttien puhdistukseen.

Tarkoituksenamme oli päästä seuraamaan välineiden käyttöä toimipaikalla toteuttavassa aistituokiossa. Koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilanteen vuoksi emme päässet tätä toteuttamaan. Samasta syystä jouduimme tekemään rajauksia aistisalkun välineisiin. Nalle-tarinoista oli ajatuksena toteuttaa äänitteet osaksi aistisalkun valikoimaa. Äänitteet jäivät pois lopullisesta toteutuksesta, sillä niiden toteuttaminen olisi vaatinut sosiaalista kontaktia äänittäjän kanssa.

Raportoinnin viimeistelyvaiheessa käytimme paljon aikaa työn lukemiseen. Kävimme raportin osioita läpi järjestelmällisesti ja tarvittaessa korjasimme niistä lauserakenteita sekä muutimme ilmaisuja vähemmän puhekieliseen muotoon. Aloitimme prosessin teoriapohjan siistimisellä ja tietoperustan teemojen yhdistelemisellä. Esimerkiksi osallisuuden ja lainsäädännön teoria tukivat asiassällöltään samaa teemaa, joten niiden yhdistäminen tuntui järkevältä työn kokonaisuutta ajatellen. Viimeistelyvaiheessa kirjoitimme arviointia valmiista työstä sekä pohdintaa läpikäydystä opinnäytetyön prosessista. Viimeisinä työvaiheina kirjoitimme raportin tiivistelmän ja viimeistelimme liitteiden asetteluja.

10 Aistisalkku

Opinnäytetyömme valmis tuotos on kirpputorilta löytynyt vanha salkku, joka sisältää erilaisia aisteja stimuloivia välineitä. Tuotoksemme saimme lopullisesti valmiiksi maaliskuun lopussa 2020. Kokosimme salkkuun eri aisteja aktivoivia välineitä, jotka ovat kestäviä ja helposti puhdistettavia. Salkun sisällössä olemme toimipaikan toiveesta kiinnittäneet huomiota välineiden ja harjoitteiden monipuolisuuteen ja turvallisuuteen.

Salkun välineet on mahdollista saada säilytuspussin ja kiinnikkeiden avulla siistiin järjestykseen kuljetuksen ja säilytyksen ajaksi (kuva 5). Kiinnikkeet ja pussi helpottavat järjestyksen ylläpitoa myös aistituokiota järjestellessä, jolloin tavaroita ei joudu etsimään salkun sisältä sattumanvaraisesti. Myös korteille laminointitasakuista valmistetut kansiot helpottavat oikeiden kommunikointikuvien löytymistä tarvittaessa (kuva 4 & 5). Taskut ovat läpinäkyviä, joten oikea sisältö on helppo paikantaa.

Kuva 4. Aistisalkku ja välineet.

Kuva 5. Aistisalkun sisältö pakattuna.

Salkun välineitä voi käyttää aistituokioissa yksittäisinä välineinä tai osana salkun sisältä löytyviä tarinoita ja toiminnallisia harjoitteita (liite 1—4). Aistisalkussa olevat välineet aktivoivat samanaikaisesti useampia eri aisteja. Esimerkiksi tarinan kuuntelu ja pallohieronta aktivoivat sekä kuuloaistia että tuntoaistia. Tarina voi sisältää hyvin asiakkaan tilannetta tukevaa tunnetyöskentelyn teemaa tai herättää mielikuvia esimerkiksi kauniista kesäisestä päivästä (liite 4).

Jokainen harjoite on mahdollista jättää kesken, jos ohjattava henkilö kokee tilanteen epämiellyttäväksi. Harjoitteissa on mahdollisuus soveltaa toimintaa asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Ohjaajan on tärkeää huomata, ettei liian montaa aistiärsykettä tai -välinettä käytetä samanaikaisesti. Salkkuun valikoituja aistityöskentelyn välineitä voi käyttää sekä yksilö- että ryhmäohjauksessa. Veimme valmiin työn Honkalampi-keskukselle arvioitavaksi huhtikuussa 2020.

Työntekijät pääsivät tutustumaan opinnäytetyömme lopulliseen tuotokseen arviointikeskustelun yhteydessä. Jatkossa aistisalkun käyttämisestä ja kehittämisestä vastaavat Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan työntekijät.

10.1 Oma arviointi

Pyysimme mielestämme valmiin työvälinesalkun arvioinnin avuksi ulkopuolista osallistujaa, joka toimi arviointiin toteuttamassamme kokeilussa asiakkaan roolissa. Kokeilua toteuttaessamme saimme ohjattavalta palautetta valitsemistamme välineistä. Pääsimme kokeilemaan kehittämiemme harjoitteiden toimivuutta käytännössä simuloimalla aistituokion arviointia varten. Vallitsevan poikkeustilan vuoksi asiakaskontaktin järjestäminen toimipaikassa ei ollut mahdollista.

Ohjaustilanteiden havainnointi ja niiden tulkinta tapahtui vuorovaikuttamalla ohjattavamme kanssa. Kyselimme tuntemuksia ja tarkkailimme ohjattavan ilmeitä ja eleitä. Simuloimaamme ohjaustilannetta ei voida täysin verrata aitoon toimipaikassa aistisalkun avulla toteutettavaan asiakastyöhön. Ohjattavan henkilön kognitiiviset kyvyt ovat normaalilla tasolla, eikä hän tarvitse arjessa selviytymiseen tukitoimia.

Salkkuun lisäämämme ohjeistus, välineluettelo, sekä muutamat harjoitteet osoittautuivat tärkeäksi lisäksi kokonaisuuden kannalta. Ohjeet antoivat selkeän kuvan salkun tarkoituksesta ja sisällöstä, mikä helpotti sen käyttöönottamista (liitteet 1—4 & 6). Annoimme ohjattavalle aikaa tutustua salkun sisältöön itsenäisesti. Toimintaan virittäytyminen, selkeä ohjaus ja rauhallinen ympäristö auttoivat ohjattavamme mielestä hahmottamaan järjestämäämme ohjaustuokiota ja aistisalkun käyttöä paremmin. Välineet herättivät huomiota muodoillaan, materiaaleillaan ja värikkyydellään, joka teki niiden tutkimisesta ohjattavalle mielekäästä.

Salkun sisältämiä tarinoita käyttämällä saatiin luotua rauhallinen ja rentoutunut tunnelma. Tämä ilmeni ohjattavan ylimääräisen liikehinnän vähenemisenä ja

paikalleen rauhoittumisena. Nalle-tarinan kuunteluun liitimme mukaan pallohierontaa. Tämä lisäsi ohjattavamme rentoutumista ja auttoi tarinaan keskittymisessä. Ohjattava koki pallohieronnan erittäin mukavana. Kokeilimme kaikki hierottavana osapuolena oloa, jolloin myös ohjaaja pääsi hierottavan osapuolen rooliin. Hierottavana ollessa pystyi havainnoimaan hierottavaa kehonosaa ja hieronnan aikana ilmeneviä tuntemuksia. Pallolla hieromalla pystyi stimuloimaan eri tavoin tuntoaistia, mikäli hierontapallon käytön voimakkuutta ja nopeutta muutti hieronnan aikana.

Huomasimme, että tarinoita voi käyttää myös virkistymiseen ja aktivointiin, jos niihin liittyy kuvia, esineitä ja liikkeitä. Yksin ohjattaessa tarinan lukeminen vei paljon huomiota ohjattavamme kanssa toimimisesta. Jaoimme harjoitteen niin, että toinen ohjaaja luki ja toinen keskittyi pallohieromaan ohjattavaa. Pohdimme, että tarinoiden olisi hyvä olla äänitteinä, jolloin työntekijä pystyisi paremmin keskittymään asiakkaan kanssa vuorovaikuttamiseen.

Tuntoaistin stimulointiin käytimme myös pensseleitä, joiden tuntu iholla oli pehmeä ja miellyttävä. Pensselillä sively aiheutti myös kylmiä väreitä ja kutinaa. Käytimme harjoitteissa myös huiveja rentoutumiseen ja luomaan tunnelmaa. Huivien värit olivat houkuttelevia ja materiaalit tuntuivat iholla erilaisilta. Ohjattava kokeili liikuttaa huiveja itsenäisesti ja yhdessä ohjaajan kanssa eri tavoin. Led-kynttilöillä puolestaan luotiin aistityöskentelyn tilaan erilaisia tunnelmia esimerkiksi sammuttamalla tilasta muut valot. Valaistuksen muutokset stimuloivat ohjattavan näköaistia eri tavoin. Led-kynttilöitä oli mukava katsella ja pyöritellä käsissä.

Kellopeli ja tornihelistin toimivat aktivoinnissa hyvin niiden aikaansaamien äänien vuoksi. Ohjattava kuvaili itselleen mieluisien äänien tuottamista mukavaksi. Soittimet olivat ohjattavan mielestä helppokäyttöisiä; niistä sai hyvin otteen, eivätkä ne vaikuttaneet helposti särkyviltä. Välineillä ohjattava pystyi tuottamaan joko kovia tai hiljaisia ääniä.

Ohjaajana tuntui helpolle olla läsnä tilanteessa ja avustaa soittimien käytössä tarvittaessa. Soitimme omanlaisia ääniä ja rytmejä. Soittimiin oli helppo yhdistellä

riimejä, loruja ja lauluja. Soittaminen on mahdollista toteuttaa myös vastavuoroisesti, mikä vahvistaa ohjaajan ja ohjattavan välistä yhteyttä. Soittimia sai soittaa itse tai niiden ääniä pystyi vain rauhassa kuuntelemaan. Tornihelistin kehittää myös silmän ja käden yhteistyötä sekä motorisia taitoja, mikäli tornin renkaita pinoaa alustaan kiinni.

Aistisalkussa on monipuolisesti aisteja stimuloivia toiminnallisia harjoitteita (liite 3). Harjoite nimeltä Tunnustelua aktivoi tuntoaistia ja esimerkiksi Ukkonen kuuloaistia. Kosketa väriä-leikki aktivoi näköaistia esimerkiksi värikortteja hyödyntämällä. Harjoitteiden avulla välineitä on mahdollista vertailla keskenään niiden koon ja materiaalien tunnun perusteella. Loruissa riimitellään sanapareja, leikitellään sanoilla sekä tarkastellaan viikonpäiviä ja numeroita. Lorujen tarkoituksena on monipuolistaa kielellistä antia ja tukea oppimista. Lisäksi lorut vahvistavat vuorovaikutusta ja ovat mukavaa yhdessä toimimista (liite 2).

Aistisalkku sisältää kuvia menopeleistä ja vuodenaajoista, joita voi käyttää esimerkiksi tarinan tukena tai yksittäisinä kommunikoinnin välineinä. Kuvat ovat suuria ja väritykseltään kuvan sisältöä selkeyttäviä. Salkussa olevien erityisesti näkövammaisille tarkoitettujen kohonumeroiden ja viikonpäivien tunnustelu oli meille kaikille uutta. Silmät kiinni tunnusteltaessa materiaalit olivat miellyttävän tuntuista ja melko helppoja tunnistaa tuntoaistin avulla. Kohonumeroiden järjestykseen laittaminen tuntui hieman haastavalta silmät kiinni, mutta tuen ja säännöllisen harjoittelun avulla taito voi kehittyä. Numeroiden tunnistaminen tuotti ohjattavalle ja ohjaajille onnistumisen kokemuksia.

10.2 Toimipaikan arviointi

Välineiden itsenäisen testaamisen jälkeen sovimme Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan työntekijöiden kanssa ajan arviointikeskustelulle. Emme halunneet jättää lopullisen työn arviointia pelkästään oman arviointimme varaan. Aistityöskentelytaitomme, menetelmäosaamisemme tai kokemustietomme asiakasryh-

mästä ja sen tarpeista eivät ole vielä riittäviä. Tarvitsimme päivätoiminnan ohjaajia viemään työn reflektoinnin sille tasolle, että erilaisten ratkaisujen pohdinta harjoitteiden tai välineiden osalta olisi laaja-alaisesti mahdollista.

Tapasimme ohjaajia Honkalampi-keskuksen aistityöskentelyhuoneessa. Keskustelimme kolmen ohjaajan kanssa aistisalkun toteutuksesta ja opinnäytetyöprosessistamme. Toimme valmiin salkun mukana ja pyysimme lyhyen kyselyrungon pohjalta palautetta työhömmä (liite 5). Arviointikeskustelussa mukana olleet päivätoiminnan ohjaajat järjestävät aistityöskentelyryhmiä viikoittain.

Välinevalikoima oli arvioijien mielestä monipuolinen ja sopi eri aistien stimulointiin hyvin. Välineitä ei ollut salkussa liikaa, joten se mahdollistaa myös välinevalikoiman kasvattamisen tarvittaessa. Ohjaajien toive perusteellisesti aisteja stimuloivasta työvälinepaketistä täyttyi, eikä välinevalikoima tuntunut liialliselle tai tietynlaisiin harjoitteisiin kahlitsevalle. Aistisalkun välinevalikoima inspiroi erästä ohjaajaa pohtimaan uudenlaisia tapoja toteuttaa aististimulaatiota.

Toinen ohjaaja koki valmiiksi pohditut harjoitteet hyvinä, sillä ne mahdollistavat aistituokioiden toteutuksen myös ilman tarkempaa ennalta mietittyä suunnitelmaa. Toimipaikan kanssa tekemämme yhteistyö oli ohjaajien mielestä miellyttävä kokemus. Kuukauden mittainen havainnointijakso oli heidän mielestään perusteellinen ja sen tulokset näkyvät toteutuneessa aistisalkussa. Salkkuun valitsemamme välineet olivat ohjaajille entuudestaan tuttuja.

Arvioijien mielestä aistisalkku tuntui ergonomiselle ja kevyelle kantaa. Yksi arvioijista olisi toivonut käyttöohjeisiin värillistä kuvitusta. Käyttöohjeiden (liite 1–4) ja kommunikointikuvien (kuva 4 & 5) muovitaskut olivat arvioijien mielestä hyvä idea. Toiveena oli, että jokaisella eri korttiryhmillä (liite 1) olisi oma taskunsa. Toinen ohjaajista löysi sopivan kokoisen muovitaskun, jolloin ehdotettu kehitys-idea toteutui saman tien. Aistisalkun välineiden helppo puhdistettavuus nähtiin hyvänä asiana ja siihen toivottiin tarkempaa ohjeistusta. Toteutimme toimipaikan pyynnöstä lopulliseen työhön aistisalkun tarkemmat huolto-ohjeet (liite 6).

Yksi arvioijista näki salkun potentiaalisena työhön perehdyttämisen välineenä. Aistityöskentelyyn perehdyttämiseen on usein vain rajallisesti aikaa uuden työntekijän tai opiskelijan kohdalla. Aistisalkku pitää sisällään valmiita harjoitteita, jolloin salkkuun perehtymällä voi tutustua kattavasti eri aistien stimulointiin. Arvioijat kokivat, että aistisalkun harjoitteita on helppoa soveltaa asiakkaan toimintakyvyn mukaisesti. Nalle-tarinat (liite 4) olivat arvioijien mielestä hyviä ja mielikuvitusta herätteleviä. Nalle-pehmolelu ja mönkijäkortti herättivät kaikissa arvioijissa ihastusta. Arvioijat kokivat niiden olevan toimipaikan asiakkaille mieluisia.

11 Pohdinta

Opinnäytetyömme yhtenä laajempänä tarkoituksena oli tukea asiakkaiden osallisuutta ja mahdollisuuksia elämykselliseen arkeen. Vaikeavammaisten arjen kokemusten monipuolistaminen on keskeistä normalisaatiossa ja inklusiiossa (Stalker & Robinson 2010, 193—194). Normalisaatio ja inklusio mallit tukevat esimerkiksi päivätoiminnan suunnittelua, jotta asiakkaan on mahdollista integroitua yhteiskuntaan täysipainoisesti ja omien kykyjen mukaisesti. Aistityöskentely tukee normalisaation toteutumista kehitysvammaisen arjessa, sillä sen tavoitteena on saada asiakkaalle miellyttäviä elämyksiä ja arjesta poikkeavia kokemuksia (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 20—21). Ympäröivän maailman hahmottaminen ja yksilön valinnat tapahtuvat aistimusten perusteella. Aistielinten häiriöt voivat vaikeuttaa tai estää tiedon ja kokemusten välittymistä merkittävästi. (Kaski ym. 2009, 190–193.) Tämän vuoksi aistityöskentely on tärkeä osa kehitysvamma-työtä.

Tavoitteemme työlle muodostuivat toimipaikan päivätyöntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Aistisalkku mahdollistaa myös toimipaikan ulkopuolella tapahtuvien aistituokioiden ohjaamisen, sillä välineet ja harjoitteet ovat kassattu salkkuun omille paikoilleen. Harjoitteiden ja välineiden valikoinnissa olemme tavoitelleet mahdollisimman monipuolista eri aistien stimulointia. Monipuolisuus mahdollistaa asiakkaiden yksilöllisen toimintakyvyn ja tarpeiden hu-

mioinnin aistituokioiden suunnittelussa. Aistimusten ja kokemusten tarjoamisessa on tärkeää toimia sillä tasolla, jolla kehitysvammaisen ihminen käsittää todellisuuden (Lehtinen ym. 1993, 15—18.)

Keräämämme aistityöskentelyn välineet ja harjoitteet mahdollistavat hyvin ympäristön tutkimisen. Asiakas voi tutustua laadun ja määrän käsitteisiin tutkimalla esineitä sekä niiden eri ominaisuuksia (Lehtinen ym. 1993, 21). Aistisalkkuun valikoimamme välineet herättävät kiinnostusta äänillä, muodoilla, koostumuksella ja väreillä. Nämä valinnat välineiden rajaukseen tukivat myös toimipaikan kanssa sopimiamme tavoitteita aistisalkun sisällöstä. Aistityöskentelyn harjoitteiden valikointiin (liite 3) vaikutti koulussa saamamme opetus ja aiempi kokemustieto luovista ja toiminnallisista menetelmistä.

Luovat ja toiminnalliset menetelmät toimivat hyvin kommunikaation sekä vuorovaikutuksen edistämisessä ja aikaansaamisessa (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 70—71). Malmin, Materon, Repon & Talvelan mukaan (2004, 133—139) erilaiset puhetta korvaavat kommunikaation välineet ovat usean vaikeavammaisen tapaan ilmaista itseään. Asiakkaan ja ohjaajan välisen vuorovaikutuksen tukemiseksi näimme tarpeelliseksi lisätä kommunikaatiota tukevia apuvälineitä, kuten kuvakortteja osaksi aistityövälisalkkua.

Arvioinnissa tuli myös ilmi aistisalkun toimivuus aistityöskentelyyn perehdyttämisen työvälineenä. Mielekkäiden virikkeiden tarjoaminen voi olla vaikeaa ohjaajalle, mikäli asiakassuhde on vasta kehittymässä tai aistityöskentely ei ole entuudestaan tuttua. Ammatillisessa korkeakoulutuksessa käydään läpi vammaistyön perusteet. Tämä ei välttämättä tuo riittävästi osaamista haastaviin erityistehtäviin, joita ovat esimerkiksi työskentely harvinaisten vammaisryhmien tai aistimonivammaisten kanssa. Usein perusopinnojen ja valmistumisen jälkeen tarvitaan lisäkoulutautumista. (Paaran 2005; Rädyn & Tolvasen mukaan 2008, 155.)

Aistisalkun suunnittelu, toteuttaminen ja siitä raportointi oli vuoden kestävä prosessi. Varmistimme aikatauluttamalla ja kenttäpäiväkirjan ajantasaisilla merkinnöillä opinnäytetyöprosessimme suunnitelman mukaisen etenemisen. Isoin osa opinnäytetyöhön käytetystä ajasta meni tiedonhankintaan, kirjoittamiseen

sekä aistisalkun kokoamiseen. Lukuun ottamatta tammikuussa 2020 toteuttamamme havainnointijaksoa, työskentelimme pääasiassa muualla kuin toimipaikassa. Saimme silti tarvittaessa apua ja tukea Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan työntekijöiltä esimerkiksi välinevalikoiman rajaamiseen ja arviointiprosessin uudelleen suunnitteluun. Vallitsevan koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilan vuoksi jouduimme tekemään monia kompromisseja ja jättämään esimerkiksi äänitteet pois työstämme.

Tulevaisuudessa aistisalkullemme on monipuolista käyttöä kentällä eri asumisyksiköissä niin yksilö- kuin ryhmätuokioissa. Toteutimme toimipaikan tarpeiden mukaisen työvälinepaketin, joka mahdollistaa monipuolisen aistityöskentelyn myös päivätoiminnan yksikön ulkopuolella. Jatkossa aistisalkun käyttämisestä ja kehittämisestä vastaavat Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan työntekijät.

11.1 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön raportoinnissa tulee noudattaa hyviä tieteellisen käytännön toimintatapoja, jolloin opinnäytetyön luotettavuus ja työskentelystä nousseet tulokset ovat selkeitä ja uskottavia (Salonen 2013, 24—27). Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2020) on tehnyt listausta tutkimuseettikan näkökulmasta tärkeimmistä laadukkaan työskentelyn lähtökohdista. Työskentelyn vaiheissa, kuten tulosten taltioinnissa, esittelyssä, arvioinnissa ja jakamisessa tulee noudattaa huolellisuutta, vastuullisuutta sekä rehellisyyttä.

Plagiointi on toisen ideoiden, tekstin tai tutkimustulosten omin nimiin ottamista. Se ilmenee usein puutteellisina lähdeviitteinä. Vilpillistä on myös tutkimustulosten vääristely oman asian esille tuomiseksi. (Hirsjärvi ym. 2000, 107—108.) Raportoidessa emme käyttäneet lähteitä virheellisesti tai lähteestä suoraan tekstiä kopioiden. Huolehdimme raportoinnin eri tarkistusvaiheissa, että kaikki työn lähdemerkinnät ovat opinnäytetyön ohjeiden mukaisesti kirjattuna.

Tärkeässä osassa ovat oikeaoppiset tiedonhankinnan-, tutkimuksen- ja arvioinnin menetelmät. Tutkimuslupien hankkiminen ja niiden oikeanlainen käsittely tulee toteutua hyväksyttävästi. Kaikkien asianosaisten tulee olla tietoisia rahoituksesta ja varojenkäytöstä. Rahoituksen järjestelyt tulee avata raportoinnissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020.)

Työskentelyssä jokaisen oikeudet, vastuut ja velvollisuudet tulee olla ajoissa sovittuna ja asianomaisten tiedossa. Tuotoksen ja aineistotietojen säilytys ja jatkokäyttöoikeudet tulee olla kaikille osapuolille selvillä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020.) Opinnäytetyössä käytettävien lähteiden tulee olla objektiivisia, mahdollisimman tuoreita ja uskottavia (Hirsjärvi ym. 2000. 109—114.) Perustelimme suunnitelmassa ja raportissa opinnäytetyössä käytetyt menetelmät luotettavan lähdeaineiston kriteerit täyttävällä teorialla.

Reflektoimme keskenämme työn aloitusvaiheessa asiakaslähtöisen aistityöskentelyn mahdollistumista. Emme olleet työskennelleet kehitysvammatyössä ennen opinnäytetyön aloittamista. Asiakaskunta ei ollut meille entuudestaan kovinkaan tuttu asiakastyönharjoittelua lukuun ottamatta. Pohdimme, olisivatko havaintomme asiakkaista ja heidän kanssaan käytetyistä työvälineistä luotettavia. Osaisimmeko tulkita asiakkaiden eleitä ja reaktioita aistituokioiden aikana oikein.

Prosessin edetessä tukeuduimme epäselkeissä tilanteissa päivätoiminnan ohjaajiin luotettavina asiakkaiden reaktioiden tulkkeina. Reflektointi, havainnointi ja yhteiset keskusteluhetket ohjaajien kanssa mahdollistivat laajan kokemustiedon välittymisen. Tämä auttoi meitä löytämään olennaiset aistityöskentelyn välineet, toteutustavat ja tietopohjan opinnäytetyöhömmä.

Pohdimme opinnäytetyöprosessin aloitusvaiheessa kyselyä hyvänä tapana arvioida valmiin tuotteen käytettävyyttä. Kysely jäi kuitenkin pois, sillä toimipaikan ohjaajilla ei olisi välttämättä mahdollisuuksia käyttää kyselyn täyttämiseen aikaa aistituokioiden ohjaamisien välillä. Mielestämme paras vaihtoehto valmiin työn arviointiin olisi ollut aistituokion havainnointi, jossa aistisalkkua olisi käytetty toimipaikan aistiryhmän ohjauksen työvälineenä. Havainnointi ja huomioistamme

käytävä dialoginen keskustelu olisi ollut menetelmänä meille ja toimipaikalle en- tuudestaan tuttu käytäntö. Tämä olisi tukenut arviointiprosessin sujuvuutta ja luotettavuutta.

Salkun arvioinnin prosessi täytyi hoitaa aiemmasta suunnitelmasta poikkeavalla tavalla. Koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilan vuoksi päivätoiminnan asiakkaiden kanssa toteutettavan aistituokion havainnointi ei ollut mahdollista. Arviointiin oli keksittävä toinen keino. Päädyimme simuloimaan aistituokion, jotta pääsimme arvioimaan itsenäisesti valmista tuotosta. Tämän jälkeen veimme valmiin aistisalkun toimipaikkaan, jossa kävimme arviointikeskustelun kyselyrunгон avulla (liite 5) mielestämme valmiista aistisalkusta.

Huomioimme valmiin aistisalkun arvioinnissa, että pelkästään oma kokemuksemme ohjaamisesta ei riitä kattavan kokonaiskuvan aikaansaamiseksi. Arvioinnin oli tapahduttava yhteistyössä toimipaikan kanssa. Olisimme halunneet varmentua aistisalkun toimivuudesta toimipaikassa toteutetussa aistituokiossa alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Luotamme kuitenkin ohjaajien ammattitaitoon arvioida työvälineiden ja kehittämiemme harjoitteiden toimivuutta.

11.2 Ammatillinen kasvu

Aistisalkku opinnäytetyön ideana tuli toimipaikastamme Honkalampi-keskuksen päivätoiminnasta. Aistisalkun soveltuvuus työelämän käyttöön tuntui merkittävältä ja siksi työtä oli erityisen mielekästä toteuttaa. Halusimme päästä tekemään jonkin konkreettisen tuotoksen, josta olisi pitkäaikaista hyötyä asiakastyössä.

Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoinen ja opettavainen prosessi, vaikka välillä se tuntuikin työläältä. Loppua kohden kiristynvä aikataulu ja koronaviruksen aiheuttama poikkeustila toivat omat haasteensa. Epävarmuuden sietäminen ja suhtautuminen muutoksiin oli osa oppimiskokemusta. Emme tienneet ennalta, saisimmeko työn valmiiksi aikataulun mukaisesti ja kuinka etätyöskentely tulisi

sujumaan. Pysyimme kuitenkin hyvin aikataulussa, sillä prosessi kesti suunnitelman mukaisesti vuoden. Työn tekeminen vaihe kerrallaan helpotti työskentelyä ja auttoi etenemään loogisesti kohti lopputulosta.

Toiminnallinen opinnäytetyö antaa mahdollisuuden oppia toiminnassa ja kehittää hanketyöskentelyn taitoja (Salonen 2013, 5—6). Hanketyöskentelyä kehittäneet harjoittelut tukivat päätöstämme toteuttaa toiminnallinen opinnäytetyö. Etenkin oman työn johtaminen, aikatauluttaminen ja konkreettisen tuotoksen tekeminen houkuttelivat meitä. Opinnäytetyöprosessissa oli tärkeää huolellinen suunnittelu ja vastuunotto omasta oppimisesta toiminnan eri vaiheissa. Yhteydenpito toimipaikan kanssa, päivätoiminnan ohjaajien osallistaminen ja heidän kokemustietonsa välittäminen käytäntöön monipuolisen menetelmäosaamisen avulla oli kasvattava kokemus.

Asiakastyöharjoittelussa muodostunut suhde Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan työntekijöihin ja heidän innostuksensa opinnäytetyömme aiheesta teki työskentelystä erityisen mieluista. Kerättyämme aiheesta teoriatietoa tuntui tarpeelliselle tutustua asiakaskuntaan. Halusimme saada kokemusperäistä tietoa aistityöskentelyn käytännöistä toimipaikassa. Päädyimme käyttämään osallistamisen ja tiedonhankinnan menetelminä toimipaikassa havainnointia ja dialogista keskustelua. Menetelmien käyttö tuki oppimistamme, sillä pääsimme keskustelemaan tuokioiden aikana näkemistämme ja kokemistamme ilmiöistä päivätoiminnan ohjaajien ja toistemme kanssa.

Kenttäpäiväkirjasta tuli tärkeä työväline, sillä sen avulla kykenimme tarkastelemaan eri vaiheissa tekemiämme kirjauksia ja muita sovittuja asioita. Kenttäpäiväkirja mahdollisti jatkuvan ideoinnin opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa ja toimi työstövaiheessa esimerkiksi ostoslistana. Sekä opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa että raportointivaiheessa kenttäpäiväkirja mahdollisti myös prosessin reflektointia niin kuvallisesti kuin tekstinäkin. Havainnointivaiheen kirjaaminen ja reflektointi, ryhmä- ja yksilökeskustelut ja opinnäytetyön raportin sekä suunnitelman rakenteen ideoiminen ovat kaikki tapahtuneet kenttäpäiväkirjan avulla. Päiväkirjan käyttö on mahdollistanut tiedon prosessointia kirjoittamalla tai tukenut muistia sopivassa tilanteissa, kun aiempaa aistituokion havainnointia tai

opinnäytetyön ohjaustilannetta on ollut tarpeellista palata tarkastelemaan myöhemmin.

Kokosimme raporttiin havainnointijakson aikana ilmenneitä aistityöskentelyn tavoitteita ja välineitä kuvassa 3. Toimipaikassa tehty havainnointijakso opetti paljon kehitysvammatyöstä ja kehitysvammaisista. Havainnointijaksolla konkretisoituivat Kasken ym. (2012, 21) teorian kautta esille tuomat kehitysvammaisuuden yksilölliset vaikutukset sekä oikeanlaisten tukitoimien merkitykset asiakkaan toimintakyvyn lisäämiseksi. Ilman havainnointijaksoa aistityöskentelyn välineiden ja harjoitteiden valinta olisi pitänyt perustaa pelkästään teorian tietoon ja päivätoiminnan ohjaajien kanssa käytyihin keskusteluihin. Aistituokioista oli luontevampaa keskustella, kun aistityöskentelyyn käytettävät välineet olivat tulleet yhteisen toiminnan kautta tutuksi.

Havainnointijakson aikana seuraamissamme tuokioissa asiakkaiden jatkuva ohjaus näytti välttämättömälle. Aistiryhmissä käyvillä vaikeavammaisilla asiakkailla oli moninaisia liikkumisen, aistitoimintojen ja kommunikoinnin vaikeuksia. Vaikeasti vammaisten kanssa kommunikoidessa on tärkeää vuorovaikuttaa käyttäen koskettamista ja eleitä puheen tukena sekä aktiivisesti tulkita asiakkaan elekieltä (Kaski ym. 2012, 21). Tunnistimme myös omat puutteemme kyvyissä tulkita asiakkaiden eleitä, jotka näyttivät olevan ohjaajille selkeitä. Teoriasta oppimamme asiakkaan ja ohjaajan välisen suhteen merkitys onnistuneessa aistityöskentelyssä ja kommunikaatiossa tuli näkyväksi havainnointijaksolla (Lehtinen ym. 1993; Pagliano 2012, 3).

Havainnointijakso teki näkyväksi moninaisia kehitysvammaisuudesta johtuvia toimintakyvyn rajoitteita ja aistisäätelyn häiriötä. Havainnoidessamme Honkalampikeskuksen työntekijöitä näimme monia ihailtavia ohjaamisen tapoja. Arvostus työtä kohtaan suureni ja asiakkaiden onnistumisen kokemusten näkeminen paikan päällä vakuutti päivätoiminnan tärkeydestä kehitysvammatyössä. Eräällä havainnointikerralla itseään vahingoittanut asiakas lopetti haitallisen toimintansa ohjaajan antaessa hänelle rummun, jolla hän pystyi tuottamaan itselle mieluisaa ääntä. Ohjaaja tunnisti asiakkaan aistihakuisuuden ja osasi ohjata tämän toimimaan tilanteessa niin, ettei ollut tarvetta puuttua käytökseen fyysisesti.

Aistityöskentelytuokiassa ilmeni usein asiakkaan omatoimisuuden tukeminen. Mönkkösen, Kekonin & Pehkosen mukaan (2019, 92) hyvässä asiakassuhteessa tuetaan asiakkaan itsenäistä toimijuutta. Eräs pyörätuolilla liikkuva asiakas onnistui liikkumaan lattiaa pitkin ilman pyörätuolia päivälevolta takaisin aistituokion ohjaustilaan. Tilojen välissä oli liukuovi, jonka asiakas työnsi auki tilasta toiseen päästäkseen. Onnistumisen riemu oli havaittavissa sekä asiakkaan että ohjaajien hymyistä. Saimme kokonaisvaltaisen kuvan työn monipuolisuudesta ja ohjaajuudesta kehitysvammaatyössä. Tämä oli oppimisen kannalta tärkeää ja uskomme sen tukevan omaa osaamistamme mahdollisesti myös tulevaisuudessa työelämässä.

Ennen opinnäytetyön toteuttamista aiempi tietämyksemme vaikeavammaisista asiakasryhmänä oli lähes olematonta. Asiakasryhmä tutui aluksi vaikeasti lähestyttävältä, emmekä oikein tienneet, mitä aistityöskentely käytännössä on. Osallisuuden hahmottaminen kehitysvammaisen arjessa konkretisoitui prosessin aikana. Opimme, että asiakkaan osallisuuden ja ympäristön hahmottamisen tukeminen voi näkyä arjen pienissä asioissa. Johdonmukaisen ja asiakaslähtöisen tuen avulla asiakas voi esimerkiksi oppia kertomaan oman aistiryhmänsä jäsenten nimet tai ilmaisemaan mielipiteensä päivän toiminnasta tunnekorttien avulla.

Parityöskentely oli miellyttävää, sillä pääsimme keskustelemaan havainnoista ja kokemuksista toisillemme sekä jakamaan ideoita. Keskustelimme eri vaiheissa työtä toteutuksen vaihtoehtoista sekä keskenämme että toimipaikan ohjaajien kanssa. Onnistuneen tuotoksen kannalta olennaista oli palautteen antamisen ja vastaanottamisen kehittyminen opinnäytetyöprosessin aikana. Reagoimme työmme kehittämisehdotuksiin herkästi ja muutimme toimintatapojamme työn kannalta toimivampaan suuntaan. Opimme pyytämään palautetta rohkeammin. Tämä kehitti dialogisen keskustelun taitojamme. Saimme paljon palautetta ja huomioita havainnointijakson sekä yhteisten keskustelujen aikana Honkalampi-keskuksen työntekijöiltä ja opinnäytetyötämme ohjaavilta opettajilta lukupiireissä.

Työskentelyn vaiheissa oli läsnä ilo ja into uuden toteuttamiseen. Toisen mielipiteiden kunnioitus ja vastavuoroinen kommunikaatio oli hyvin tärkeässä asemassa koko prosessin ajan.

11.3 Rahoitus

Suunnitelmavaiheen mentyä läpi sovimme toimipaikkamme kanssa opinnäytetyön mahdollisista kustannuksista. Arvioimme salkun ja työvälineiden maksavan yhteensä korkeintaan 40 euroa, mikäli onnistuisimme löytämään osan tuotteista käytettynä. Arvoitu hinta sopi toimeksiantajalle ja sovimme toimittavamme kuitit ostoksista jälkikäteen, jolloin korvaus tulisi myöhemmin pankkisiirteenä.

Salkku ja suurin osa työvälineistä löytyi käytettynä, laminoidut kortit ja tarinat tuotimme itse pääasiassa toimipaikan tarvikkeilla. Suunnittelimme hankinnat ja niiden mahdolliset ostopaikat etukäteen kenttäpäiväkirjaan. Kirpputorilta löytämämme tarvikkeet kustansivat 10,65 euroa ja askartelukaupasta kohokuvioituja numeroita ja viikonpäiviä varten ostamamme tarvikkeet 2,20 euroa. Toimipaikalle aiheutuneet kustannukset olivat yhteensä 12,85 euroa.

11.4 Jatkotutkimus- ja kehittämideoita

Aistisalkun kehittämismahdollisuudet ovat eri kohderyhmille ja aistien stimulaatiolle loputtomat. Salkkuun voi päivittää eri välineitä ja laajentaa valikoimaa, jotta se palvelee aistiryhmän asiakkaiden tavoitteita paremmin. Jatkokehittelyyn voisi toimia aistisalkun sisältöön kuuluneet Nalle-tarina äänitykset, jotka jäivät pois lopullisesta aistisalkusta. Honkalampi-keskuksen on mahdollista tehdä jokaiseen yksikköön oma salkku erilaisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn, mikäli aistisalkku nähdään hyvänä työvälineenä myös toisten ryhmien toiminnassa.

Aistisalkun käyttökokemuksia päivätoiminnassa olisi mielenkiintoista selvittää esimerkiksi laadullisen tutkimuksen avulla. Toimipaikan ohjaajien haastattelu sal-

kun käytöstä ja asiakkaiden kokemusten selvittäminen havainnoimalla tai ohjaamalla aistituokioita tuottaisi tärkeää tietoa salkun mahdollisesta jatkokehittämistarpeesta. Salkun aistityöskentelyn välineiden ja harjoitteiden tarpeellisuuden arviointi aistityöskentelyssä olisi mielenkiintoista selvittää.

Aistityövälineitä käytetään yleisesti myös muiden asiakasryhmien ohjauksessa. Salkku tarjoaa toimivan työvälinemallin, jota voi toisintaa myös muihin kohderyhmiin. Aistisalkun käytöstä voi olla hyötyä esimerkiksi lasten, ikäihmisten tai mielenterveyskuntoutujien kanssa työskennellessä, kun työvälinevalikoima kohdennetaan asiakasryhmän tarpeiden mukaisesti.

Lähteet

- Arvio M, & Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammainen potilaana. Otavan kirjapaino Oy: Keuruu.
- Asikainen, E. 2015. Holhokista kansalaiseksi yksilöllisyyden kautta. ”Me olemme postipaketteja” -Tutkimus Helsingin vammaiskuljetuksista vuosina 2002–2007. Itä-Suomen yliopisto. https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1691-4/urn_isbn_978-952-61-1691-4.pdf 9.4.2020
- Fook, J. 2005. Kriittinen reflektiivisyys sosiaalityössä. Finsoc. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77518/Finsoc2_2005.pdf?sequence=1 24.4.2020
- Haarni, I. 2006. Keskenäistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden elinolot ja hyvinvointi Suomessa tutkimustiedon valossa. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77988/R6-2006-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Helsinki: Stakes. 19.9.2019
- Hakala, K. 2014. ”Kyllä ihmisoikeuksissa olis parantamisen varaa!” Itsenäisen elämän haasteita vammaispalveluissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Hirsjärvi, S; Remes, P & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. Tummavuoren kirjapaino Oy: Vantaa.
- Holm, P. 2018. Dialogi ja ristiriitojen kohtaaminen asiakastyössä. Luento Karelia-ammattikorkeakoulussa kurssilla Asiakastyön perusteet. 12.4.2018
- Holmén, T. 2013. ”Minun muistoni” -muisteluskakku ikääntyneiden muistisairaiden virikehetkiin. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/60817/minunmuistonimuisteluskakku.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 5.3.2020
- Honkalampi-keskuksen päivätoiminnan yksikkö. 2017. Perekäytöskansio. Honkalampi-keskus.
- Huuhtanen, K. 2001. Avusteinen kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät –Kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhannen taitteessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 47—92.
- Hänninen, I & Volotinen, H. 2013. IHANA-aistiskakku. Oppimaan oppimisen tukeminen aistiharjoitteilla varhaislapsuudessa. Savonia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. <https://docplayer.fi/21307969-Ihana-aistiskakku-oppimaan-oppimisen-tukeminen-aistiharjoitteilla-varhaislapsuudessa-iina-hanninen-henna-volotinen-opinnaytetyo.html> 13.4.2020
- Kaikkonen, A Kekäläinen, A & Kivikko, A. 2018. Valkoinen huone kehitysvammaisten ryhmäkotiin. Kajaanin ammattikorkeakoulu. Hoito-työn koulutusohjelma. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/157365/Kaikkonen_Assi_Kekalainen_Annileena_Kivikko_Anni.pdf?sequence=1&isAllowed=y 27.9.2019
- Karvinen, S.1993. Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Gummerus, 15—51.

- Kaski, M. Manninen, A & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuuden syiden selvittäminen. Tavoitteena hyvä elämä. Julkaisussa: KASKI, Markus (toim.), Manninen, A & Pihko, H. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy
- Kaski, M. Manninen, A & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy
- Kuosma, T. 2011. Vaikeavammaisten subjektiiviset oikeudet. Vaikeasti toimintarajoitteiselle henkilölle vammaispalvelulain mukaan kuuluvista subjektiivisista oikeuksista. Helsinki: Livres Belles-Lettres.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519
Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380
- Lehtinen, U & Pirttimaa, R. 1995. Aikuiskasvatuksen suunnitelma Nova. Miten tukea kehitysvammaisten nuorten ja aikuisten kasvua? Kasvatustieteiden tutkimuslaitos: Jyväskylä.
- Lehtinen, U. Haapala, M & Dahlström R-M. 1993. Aistien avulla oppimaan. Kirjayhtymä Oy: Helsinki.
- Leppänen, H. 2014. Vammaisuus hyvinvointivaltiossa. Invalideiksi, vajaamieliseksi tai kehitysvammaisiksi määriteltyjen kansalaisasema suomalaisessa vammaispolitiikassa 1940-luvun taitteesta vuoteen 1987. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. <https://www.utupub.fi/handle/10024/101137> 16.5.2020
- Malm, M. Matero, M. Repo, M & Talvela E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin - vammaistyön perusteet. Porvoo: WSOY
- Mönkkönen K, Kekoni T & Pehkonen A. 2019. Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus Oy
- Mönkkönen, K. 2002. Väitöskirja. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-933-1/urn_isbn_951-781-933-1.pdf 29.5.2019
- Nurmi-Koikkalainen, P & Muuri, A. 2016. Vammaispalvelut asiakkaan itsenäisen elämän tukena. Julkaisussa: Autti-Rämö, I; Salminen, A; Rajavaara, M ja Ylinen, A. (toim.). Kuntoutuminen. Duodecim: Helsinki, 367—371.
- Pagliano, P. 2012. The MSE: equipment, resources and outcomes. Using a multisensory environment. –A Practical Guide for teachers. [https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=Sx1mAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Pagliano,+P.+\(1999\).+Multisensory+Environments.+David+Fulton+Publishers.+London.&ots=nNddjhxRxg&sig=oh0eYoVg5s1NeUaQU7pa0XAMrZc&redir_esc=y#v=onepage&q=Pagliano%2C%20P.%20\(1999\).%20Multisensory%20Environments.%20David%20Fulton%20Publishers.%20London.&f=false](https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=Sx1mAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Pagliano,+P.+(1999).+Multisensory+Environments.+David+Fulton+Publishers.+London.&ots=nNddjhxRxg&sig=oh0eYoVg5s1NeUaQU7pa0XAMrZc&redir_esc=y#v=onepage&q=Pagliano%2C%20P.%20(1999).%20Multisensory%20Environments.%20David%20Fulton%20Publishers.%20London.&f=false) 8.4.2020
- Robinson, C. & Stalker, K. 2010. Learning Disabilities in Adults. Teoksessa Davies, M. (toim.). The Blackwell Companion to Social Work. USA: Blackwell Publishing, 193–199.
- Räty, R & Tolvanen, T. 2008. Sosionomi (AMK) vammaistyön osaajana. Teoksessa Viitamäki, L. (toim.). 14 puheenvuoroa sosionomi (AMK) osamisesta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 2/2008. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 143—155.

- http://www3.tokem.fi/kirjasto/tiedostot/Viinamaki_A_2_2008.pdf
13.4.2020
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen oppinäytetyöhön. Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. 29.5.2019
- Sipilä, A. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauttatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0537-6/urn_isbn_978-952-61-0537-6.pdf 23.4.2020
- Suomen YK-liitto. 2019. Vammaisten oikeudet. <https://www.ykliitto.fi/yk-temmat/ihmisoikeudet/vammaisten-oikeudet>. 24.9.2019
- Toikko, T & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampereen Yliopistopaino Oy: Tampere.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2020. Hyvä tieteellinen käytäntö. <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta> 13.4.2020
- Töytäri, O & Kanto-Ronkanen, A. 2016. Apuvälineet ja ympäristön esteettömyys. Julkaisussa: Autti-Rämö, I; Salminen, A; Rajavaara, M ja Ylinen, A.(toim.). Kuntoutuminen. Duodecim: Helsinki, 347—363.
- Vilkkä, H & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen oppinäytetyö. Tammi: Helsinki.
- Worldwide Snoezelen. 2020. Ad Verheul. <http://www.worldwidesnoezelen.nl/en/authors-and-publishers/item/149-ad-verheul-english> 8.4.2020
- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016
- Yliruka, L. 2006. Kuvastin. Reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä sosiaalityössä. Helsinki: Stakes.

Kuvaluettelo

- Biancamentil. 2016. Kesä. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/photos/maisema-kes%C3%A4ll%C3%A4-auringonnousu-1192669/> 31.3.2020
- Ideogrammi & Kivimäki, S. 2020. Pensselit. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- Kollegova, N. 2017. Kevät. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/photos/esikko-lumikello-anemone-amur-2289053/> 31.3.2020
- Kuvako. 2020. Rekka. Papunetin kuvapankki. 31.3.2020
- Kuvako. 2020. Tunnejana. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- Ojala, A. 2020. Invataksi. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- OpenClipart-Vectors. 2013. Lentokone. <https://pixabay.com/fi/vectors/lentokone-matkustajalentokone-airbus-147495/> 31.3.2020
- OpenClipart-Vectors. 2013. Pyörä. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/vectors/racing-polkupy%C3%B6r%C3%A4n-kilpailija-161449/> 31.3.2020
- OpenClipart-Vectors. 2016. Bussi. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/vectors/bussi-ajoneuvon-matka-kuljetus-1297050/> 31.3.2020
- Palao, S & ARASAAC. 2020. Henkilöauto. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- Palao, S & ARASAAC. 2020. Kolmipyörä. Papunetin kuvapankki. 2.4.2020
- Palao, S & ARASAAC. 2020. Ksylofoni. Papunetin kuvapankki. 2.4.2020
- Palao, S & ARASAAC. 2020. Mönkijä. Papunetin kuvapankki. 2.4.2020
- Palao, S & ARASAAC. 2020. Nalle. Papunetin kuvapankki. 2.4.2020
- Palao, S & ARASAAC. 2020. Pallo. Papunetin kuvapankki. 2.4.2020
- Palao, S & ARASAAC. 2020. Pyörätuoli. Papunetin kuvapankki. 2.4.2020

- Ramos, A. 2015. Juna. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/illustrations/juna-rautatie-vaunut-756868/> 31.3.2020
- Sclera. 2020. Huivi. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- Sclera. 2020. Hymynaamat. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- Sclera. 2020. Tuikku. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- Skeeze. 2015. Soutuvene. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/photos/sininen-soutu-vene-vesi-tyyni-981168/> 31.3.2020
- Sonyuser. 2019. Talvi. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/photos/talvi-vuoret-lumi-maisema-luonto-4680713/> 31.3.2020
- Valiphotos. 2015. Syksy. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/photos/syksy-punainen-kausi-woods-luonne-1072821/> 31.3.2020
- Vanninen, E. 2020. Juna. Papunetin kuvapankki. 1.4.2020
- Wollesen, C. 2016. Mopo. Pixabay. <https://pixabay.com/fi/photos/nsu-nsu-nope-asti-mopo-vanha-1175843/> 31.3.2020

Aistisalkku ja välineet

Aistisalkku

Aistisalkun tarkoituksena on tukea kehitysvammaisten toimintakykyä ja vuorovaikutustaitoja aistityöskentelyn avulla. Aistityöskentely laajentaa elämyksellisyyttä kehitysvammaisten elämässä, ylläpitää toimintakykyä ja tukee myönteisiä vuorovaikutustilanteita. Tämä lisää asiakkaiden osallisuuden ja toimijuuden kokemusta omassa arjessa.

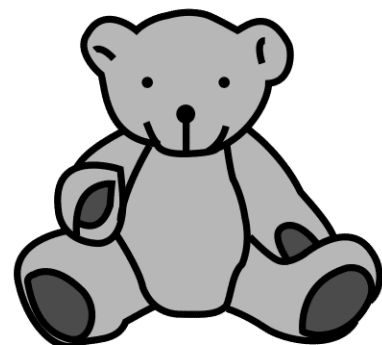
Aistisalkun kuvamateriaali, mitä emme itse ole tuottaneet on kerätty pixabay.com ja papunet sivustoilta.

Käyttöohjeita

Salkkua suositellaan käyttämään ohjaajan avustuksella.

Käytön jälkeen tulee tarvittaessa desinfioida tai pestä tuokiossa käytetyt välineet.

Tarkista käytön jälkeen, että kaikki välineet ovat takaisin salkussa.

Aistisalkku ja välineet

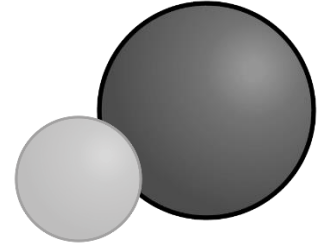
Aistisalkun välineet

Nalle

2 pensseliä

Erilaisia hierontapalloja

2 led-kynttilää

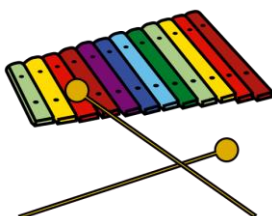
4 huivia

Kommunikointikuvina:

- o Menopelejä
- o Värit
- o Vuodenajat
- o Viikonpäivät kohokuvina
- o Numerot kohokuvina
- o Tunne- ja hymynaama kortit

Soittimet

Kellopeleli

Pinottava torni/helistin

Loruja

Loruja

Nalle lähti metsään retkelle

Kuuli ääniä hiljaisuuden

Ääniä ukkosen

Töminää eläinten

Suhinaa kaislojen

Loisketta aaltojen

Nallen bändi loru

*Lorussa tarkastellaan viikonpäiviä ja numeroita. Harjoitteen aikana lorua voi rytmittää omalla keholla tai salkun soittimilla oman mielen ja toiminnan tason mukaisesti. Salkusta löytyy **neljä renkaan muotoista helistintä** ja **kellopeli** tätä harjoitusta varten. Myös **numerokortit** ja **viikonpäivät** voivat tukea harjoituksen kulkua.*

Maanantaina...heilutellaan marakassia 1 2 3!

Tiistaina... töräytellään trumpettia 1 2 3!

Keskiviikkona... soitellaan kellopeliä 1 2 3!

Torstaina... Töristellään torvea 1 2 3!

Perjantaina... Paukutetaan patarumpua 1 2 3!

Lauantaina... Lauletaan hauskoja lauluja 1 2 3!

Sunnuntaina... Soitetaan kaikki yhdessä 1 2 3!

Toiminnalliset harjoitteet

Toiminnallisia harjoitteita

Millaista ääntä kevät pitää?

- Linnut
- Lumen sulaminen
- Veden tippuminen räystäältä

Millaista ääntä kesä pitää?

- Aurinko
- Kukat
- Lämmin tuuli

Millaista ääntä syksy pitää?

- Lehdet
- Puro

Millaista ääntä talvi pitää?

- Pakkanen
- Lumi
- Myrsky

Tunnustelua

Harjoitteessa voit käyttää kaikkia salkun esineitä.

Laatikkoon tai pussiin laitetaan esineitä, joita tunnustellaan pussin läpi.

Mitä esineet ovat ja montako samanlaista pussista löytyy tunnistelemalla?

Ukkonen

Äänet harjoitteeseen voi tuottaa omalla keholla tai salkun soittimia hyödyntäen.

Yksi leikkijöistä aloittaa tuottamaan hiljaisia sateenropinan ääniä haluamallaan tavalla. Toiset leikkijät vastaavat ropinaan matkimalla ääntä. Hetken päästä sade voimistuu myrskyksi. Tällöin ääntä voi alkaa tuottamaan kovemmin, esimerkiksi käsiä yhteen taputtamalla tai jaloilla tömistäen.

Näin ukkonen voimistuu, kunnes alkaa salamoida ja jyristä. Silloin ääntä voi tuottaa niin kovasti osaa. Pikkuhiljaa ukkonen väistyy, jolloin äänetkin vaimenevat asteittain. Lopuksi voi nauttia yhdessä auringonpaisteesta.

Kosketa väriä -leikki

Voit käyttää harjoitteessa kuvakommunikaatio kortteja apuna.

Tehtävänä on värin nimen kuullessaan koskettaa jotakin saman väristä pintaa, esimerkiksi vaatetta tai lattiaa.

Etsintä

Harjoitteessa voit käyttää kaikkia salkun esineitä.

Yksi leikkijä piilottaa huoneeseen yhden esineen ja muut leikkijät koittavat löytää sen.

Arvaa, mikä puuttuu (Kim-leikki)

Harjoitteessa voit käyttää kaikkia salkun esineitä.

Tavaroita laitetaan pöydälle ja niitä tutkitaan. Leikkijät sulkevat silmät tai kääntyvät pois päin. Pöydällä olevista tavaroista piilotetaan yksi tai useampi, jolloin leikkijät koittavat arvailla mitä pöydältä on piilotettu.

Nalle-tarinat

Nalle tarinat

Nalletarinoita voi muokata käynnissä olevaan vuodenaikaan tai teemaan sopivaksi muuttamalla tummennettuja sanoja. Esimerkiksi talvella retki voi olla vaikka järven jäälle katselemaan eläinten jälkiä. Tarinoiden tueksi sopivat esimerkiksi kaislojen tuntua ja ääniä tuottavat siveltimet sekä kuvakortit vuodenajoista ja liikennevälineistä. Rentoutuessa tarinan avulla voi rauhoittumista tukea myös hierontapallojen käyttö.

Nallen ja Kallen veneretki

Kauniina kesäisenä päivänä nalle ja Kalle lähtivät yhdessä linja-autolla rannalle. Rannalla kaveruksis odotti vene, jolla Nalle ja Kalle olivat päättäneet lähteä retkelle. Ennen lähtöä Nalle tarkisti, että veneessä on tulppa. Menopeli oli valmis lähtöön, joten Nalle ja Kalle pukivat päälleen pelastusliivit ja kumisaappaat.

LITSLÄTS! Kuului kumisaappaista, kun Kalle työnsi venettä vesille rannasta. Nalle istui jo kyhdissä. Sen nenänpäästä lämmitti kaunis auringonpaiste. Nallea hymyilytti, oli mukavaa ja jännittävää päästä veneellä retkelle. Kalle souti rantaa pitkin. Kaislat taipuivat veneen lipuessa. Ne pitivät hiljaista ja miellyttävää ääntä, joka kiinnosti Nallea. Tämä kurottautui katselemaan kaisloja veneen reunan yli.

SEIS NALLE! Huudahti Kalle.

Muistathan, että veneessä täytyy aina liikkua varovasti. Älä ainakaan nouse seisomaan..." Nalle ei malttanut kuunnella Kallea. Se nousi kahdelle tassulle nojaten veneen reunaa vasten ja kuten arvata saattaa; mätkähti järveen kaislojen sekaan. **PLÄTS!** Nalle pelästyi ja alkoi huutaa "APUA, Auta minua Kalle!" Onneksi Nallella oli päällään pelastusliivit, joten se kellui turvallisesti veden pinnalla.

"Ei hätää Nalle, tartu airoon niin vedän sinut takaisin turvaan. "Sanoi Kalle neuvokkaasti. Saatuaan Nallen airon avulla lähemmäksi itseään Kalle tarttui ystävänsä karvaisista kypälistä ja veti tämän takaisin veneeseen.

Säikähtänyt Nalle pyysi ystävältään anteeksi.

"Anteeksi Kalle, kun en muistanut noudattaa ohjeitasi."

"Ei se mitään, Nalle. Muistathan ensi kerralla, että ohjeita on tärkeää noudattaa. Silloin yhteinen tekeminen on molemmille turvallisempaa." Kalle sanoi, ja silitti ystävänsä märkää turkkia.

Nalle-tarinat

Kallen uusi invapyörä

Kalle ajoi kovaa vauhtia pitkin hiekkatietä. Maahan pudonneet **syyslehdet ja hiekka pölyisivät pyörän kolmen renkaan alla**. Kalle oli matkalla ystävänsä nallen luo. Pian tien vieressä näkyikin jo nallen pihalta tuttu **suuri vaahtera, jonka lehdet hehkuivat oranssin ja punaisen sävyissä**. Kalle pysähtyi puun juurelle odottamaan nallea. Nalle oli hieman myöhässä **lyötyään vahingossa tassunsa oven kynnykseen ja sekös harmitti!**

Puettuaan yleen kaulaliinan, hanskat, pipon, kengät ja takin, nalle lähti ulos tapaamaan ystäväänsä. Pihalla nalle näki ystävänsä uuden hienon invapyörän. Nallea **harmitti entistä enemmän ja sen pieni kuono alkoi väpättää kateudesta ja kiukusta.**

“Miksi minä en saa uutta pyörää?” nalle tiuskahti kiukkuisena.

“Hei nalle, mikä sinua **harmittaa?**” kysyi Kalle hämmentyneenä.

Nalle kertoi **kurjasta aamustaan** Kallelle, joka tarttui ystäväänsä tassusta. **Harmituksen jakaminen Kallelle helpotti nallen oloa.**

“Haluisitko kokeilla uutta **invapyörääni, nalle?**” Kalle kysyi ystävällisesti.

“Kiitos kyllä, Kalle!” Huudahti nalle innoissaan.

Nyt nallekin pääsi **pyöräilemään hiekkatietä pitkin kauniiden lehtien pölyytessä tuulessa**. Ystävät ulkoilivat koko päivän yhdessä iloisina.

Illalla takaisin kotiin päästyä nalle mietti “**Ilot ja surut on paras jakaa ystävän kanssa.**”

Kyselyrunko opinnäytetyön arviointia varten

- 1. Aistisalkun monipuolisuus käytössä?**
- 2. Aistisalkun sisältämien ohjeiden ja harjoitteiden selkeys?**
- 3. Aistisalkun helppokäyttöisyys?**
- 4. Ovatko työntekijöiden toiveet ja tarpeet näkyvissä aistisalkun toteutuksessa?**
- 5. Yhteistyön sujuvuus opinnäytetyö prosessissa?**
- 6. Aistisalkun muutostarpeet?**

Huolto-ohjeet

Aistisalkku

Huolto-ohjeet

Mahdollista desinfioida keittämällä:

- Nalle, säilytuspussi, siveltimet, helistintorni ja hierontapallot

Pesu noin 40 asteessa:

- Huvit (värinpäästö kuumassa pesulämpötilassa, testattu keittämällä)

Pyyhkiminen desinfiovalla pesuaineella:

- Laminoidut kuvat ja ohjeet, led kynttilät, kellopelejä ja kapula, salkku